

– М. П. ПЩЕНКО –

**ПАТРІОТ УКРАЇНИ
У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ
ФІЛОСОФІЇ ГУМАНІЗМУ І
ДЕМОКРАТІЇ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

М. П. ІЩЕНКО

ПАТРІОТ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ
ЦІННОСТЕЙ ФІЛОСОФІЇ
ГУМАНІЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ

— Навчальний посібник —

Черкаси
2021

УДК 172.15.022.1:321.7(477)
I-98

Рецензенти:

П. Ю. Саух, доктор філософських наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, академік-секретар відділення вищої освіти НАПН України

А. І. Бойко, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософських і політичних наук Черкаського державного технологічного університету

Г. М. Голиш, кандидат історичних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Рекомендовано до друку вченою радою

*Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 2 від 18 лютого 2021 року)*

I-98

Іщенко М. П

Патріот України у системі цінностей філософії гуманізму і демократії: навч. посібник / За ред. д-ра філос. наук, проф. М. П. Іщенко — Черкаси: Видавець ФОП Гордієнко С. І., 2021. — 188 с.

ISBN 978-966-353-484-8

У навчальному посібнику на інноваційній основі цінностей філософії гуманізму і демократії розробляються питання еволюційного виникнення патріотизму та його ролі в єдності українського суспільства. Надається наукова аргументація відкритого автором об'єктивного закону соціального становлення людини/особистості/молоді і його дієвості в зростанні гуманності, демократичності, миролюбності людей в їх взаємовідносинах.

Показано як ідеї і цінності філософії гуманізму і демократії кардинально змінювали еволюцію людства та забезпечували соціальне становлення людини до сучасного рівня Homo sapiens. Розкрито роль і місце законів, цінностей, ціннісних установок Кодексу честі патріотів України та філософії гуманізму і демократії у життєтворчості людини.

Для студентів, магістрантів, учених та всіх, хто цікавиться успіхами життєтворчості людей і проблемами патріотизму в системі цінностей філософії гуманізму і демократії.

УДК 172.15.022.1:321.7(477)

© М. П. Іщенко, 2021

©Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, 2021

ISBN 978-966-353-484-8

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	5
-----------------	---

РОЗДІЛ 1

ЦІННІСТЬ «ПАТРІОТ УКРАЇНИ» – НЕВІД'ЄМНА ЦІННІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГУМАНІЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ

1.1. Зумовленість цінностей Кодексу честі патріотів України об'єктивними законами еволюції	19
1.2. Сутність цінності «патріот України» та її місце в філософії гуманізму і демократії	39

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ ГУМАНІЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ В СОЦІАЛЬНОМУ СТАНОВЛЕННІ ПАТРІОТІВ УКРАЇНИ

2.1. Життєтворчість філософії гуманізму і демократії в соціальному становленні патріотів України	49
2.2. Цінність «патріот України» в аксіології філософії гуманізму і демократії	54

РОЗДІЛ 3

«ПАТРІОТ УКРАЇНИ» В МЕТОДОЛОГІЇ ФІЛОСОФІЇ ГУМАНІЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ

3.1. Методологія цінностей патріота України у філософії гуманізму і демократії	63
3.2. Інноваційність методології в аксіології філософії гуманізму і демократії	70

РОЗДІЛ 4

ПИТАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА ТА І. Я. ФРАНКА

4.1. Тарас Шевченко про патріотизм і патріотів	84
4.2. Патріотичність історичного поступу у філософії Івана Франка	90

РОЗДІЛ 5

ІСТОРИЧНІ ОСОБИСТОСТІ – ВИДАТНІ ПАТРІОТИ УКРАЇНИ

5.1. Видатні державотворці України з часів Київської Русі.....	101
5.2. Розвиток наукової думки видатними патріотами України	106

РОЗДІЛ 6

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ЇЇ ВНЕСОК У КУЛЬТУРУ УКРАЇНИ

6.1. Патріотичний внесок філософської школи Київського університету імені Тараса Шевченка в культуру України	119
6.2. Розвиток професійної філософії в Києво-Могилянській академії.....	128

РОЗДІЛ 7

АКСІОЛОГІЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЗВЕРШЕНЬ У ЖИТТЄТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

7.1. Об'єктивний закон соціального становлення людини – творець патріотичної життєтворчості молоді	133
7.2. Аксиологічна функція філософії гуманізму і демократії в патріотичній життєтворчості людей	148

РОЗДІЛ 8

ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ ЦІННОСТЕЙ ПАТРІОТА І ПАТРІОТИЧНОЇ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ

8.1. Українська модель патріотичної владно-управлінської життєтворчості.....	156
8.2. Аксиологія патріотичної життєтворчості в гетерогенному суспільстві	170

ПІСЛЯМОВА.....	183
----------------	-----

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	186
--	-----

ПЕРЕДМОВА

При вивченні питань патріотизму, як і при вирішенні практично всіх проблем суспільного прогресу, сьогодні важливо звільнитись від архаїчних, волюнтаристських форм і стандартів мислення та діяльності, особливо в педагогічній і виховній роботі. **Необхідно опанувати істинний, науковий спосіб мислення згідно з об'єктивними, тобто незалежними від волі людей, законами еволюції та інноваційну філософію гуманізму і демократії для адекватного сприйняття кардинально зміненого об'єктивного світу.** Людство переходить у реалії фантастичних методологій, технологій і проєктів еволюції та цінностей соціального становлення людини і її світосприйняття.

Феномени «патріот України», «соціальне становлення людини», «єдність українського суспільства» реалізуються в об'єктивній дійсності як три нерозривні складники триєдиної дії об'єктивного закону еволюції. Жоден із цих складників не може бути здійснений окремо від інших. Важливим є спрямування науководослідницького, навчально-виховного процесу на досягнення істини в освіті і науці. «Між істиною і освітою виявляється нерозривний зв'язок, який полягає в тому, що сутність істини і порядок її зміни забезпечується наданою можливістю свободи доступу до істини» [22, с. 232].

Серед цінностей патріотизму, об'єднання українського суспільства основну роль відіграють цінності прогресивної філософії гуманізму і демократії. Визначальне місце в ній відводиться таким цінностям: життя, людина, соціальне становлення людини, рівність, гуманізм, демократія, прогрес, права людини, свобода, соціальна рівність, справедливість, недоторканість особистості, політика нейтралітету в гетерогенному суспільстві, мирне співіснування, патріотизм, єдність суспільства, поліпшення добробуту людей, їхнього здоров'я і безпеки.

Один з перших наукових доказів всеосяжної дієвості та істинності об'єктивних законів еволюції належить видатному австрійському фізику Ервіну Шредингеру (1887–1961), який

він сформулював у своїй книзі «Що таке життя?». У ній він переконливо довів, що закони фізики лежать в основі утворення біологічних та соціальних структур і показав, що характерна риса розвитку відкритих біологічних й соціальних систем виявляється в еволюціонуванні, в обміні енергією й речовиною з навколишнім середовищем.

Разом за ним це здійснили у свій час найпрогресивніші вчені Чарлз Дарвін, Рудольф Клаузиус, Герман Хакен, Ілля Пригожин, Ізабелла Стенгерс та інші, які науково довели, що «закони фізики працюють» і в біологічних, соціальних, економічних та інших системах.

Дійсно, одним із найбільших досягнень науки в XIX–XX ст. стало доведення дієвості об'єктивних законів фізичних систем у біологічних та соціальних системах. Це стало можливим завдяки розв'язанню сутнісного протиріччя між колишньою фізикою й еволюційною теорією Ч. Дарвіна.

Відкриттю й аргументації об'єктивних законів еволюції у біологічних та соціальних системах, зокрема і людства, допомогла нова фізика, яка наблизила науку до розв'язання зазначеного вище протиріччя через подолання і створення ряду проміжних концепцій, однією з яких є концепція про еволюцію закритих та відкритих біосоціальних систем.

Тому всю діяльність системи публічного управління формуванням патріотизму необхідно розглядати з урахуванням дієвості об'єктивних законів еволюції, коеволюції та соціального становлення людини. Вона має підпорядковуватись політико-правовому забезпеченню гуманізації, демократизації та єдності українського суспільства, яка детермінована цінністю «патріот України».

Усі проблеми дослідження єдності українського суспільства у цьому контексті детерміновані цінністю «патріот України» в аксіології філософії гуманізму і демократії. Її необхідно розглядати з урахуванням дієвості об'єктивних законів еволюції, коеволюції та соціального становлення людини / особистості.

Питання патріотизму, єдності українського суспільства значно ускладнюються у сьогодишніх реаліях його гетерогенності, гетеротопності, біосоціальності і поліетносоціокультурності, а також

його швидкоплинної соціотектоніки. Найефективнішим патріотичним способом коеволюції, єднання українського суспільства є філософія гуманізму і демократії та політика нейтралітету.

Основним методологічним, вихідним принципом дослідження людського патріотизму є розуміння сутності і походження людини та її еволюції із тваринного світу до *Homo sapiens*. З цього приводу відомий доктор філософії, професор Єврейського університету в Єрусалимі **Юваль Ной Харарі** зазначає, що «*Homo sapiens* — тварина, яка нічим не виділяється. *Homo sapiens* також належить до особливого сімейства... ми члени великого шумливого сімейства великих мавп (вищих приматів)...із них найближчі нам шимпанзе» [43, с. 9–11].

З урахуванням цієї об'єктивної істини треба досліджувати всі форми життєтворчості людства, включаючи феномен патріотизму як багатотисячолітній процес соціального становлення людини, тобто перетворення названої «шимпанзе» у високорозвинений *Homo sapiens*. На основі прогресу протягом тисячоліть люди життєтворять різні соціальні, політичні, духовні та економічні конструкти, які об'єднують суспільство.

Але сьогодні разом із загостренням загальнопланетарних криз і катастроф усе жорстокішою стає боротьба за «землі, ліси, води...», як основні засоби боротьби за виживання. Прискорення гонки озброєнь, особливо нарощування ядерних потенціалів, посилює небезпеку філософії одночасного взаємознищення у світовій війні, чого не можна допустити.

У літописах всесвітньої еволюції людства є багато сторінок героїчного минулого із життя патріотів різних країн, імена яких золотими літерами вписані в історію людства. Вони багато зробили для того, щоб захистити мир, звеличити, об'єднати в мирній життєтворчості людей, зробити їх більш гуманними, демократичними та щасливими.

Свою змістовну сторінку в зміцнення єдності українського суспільства, у розвиток його філософії, культури вписали послідовники філософської школи Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вагомий патріотичний внесок у розробку сучасних філософських, гуманістичних і демократичних основ життєдіяльності в Україні зробили В. Андрущенко, В. Антоненко,

І. Бичко, А. Бойко, І. Бойченко, В. Босенко, Л. Губерський, В. Ільїн, А. Конверський. П. Копнін, В. Кремень, В. Кудін, Л. Левчук, М. Михальченко, В. Павлов, М. Попович, П. Саух, М. Тарасенко, В. Шинкарук та ін.

Відзначаючи успішні наукові пошуки вчених, **В. Кремень** зазначає, що вони включають цілий спектр сучасних навчально-виховних технологій, орієнтованих на особистісний розвиток Людини — творця, громадянина і патріота. Перспективні результати досліджень, здобуті науковцями, дають можливість формувати Особистість, здатну творити власну країну і історію. Саме новітні досягнення молодого покоління українців сьогодні розкриють інтелектуальний і духовний потенціал нації в майбутньому [27, с. 11].

Великої шкоди єдності українського суспільства завдають антипатріоти, люди з патологічною фізіологією вищої нервової діяльності, реакційні антигуманісти, антидемократи тощо, які переслідують справжніх патріотів, тероризують населення, гальмують суспільний прогрес. Антипатріоти формуються й діють в аксіології філософії антигуманізму, антидемократії, мілітаризму і війни. Такі антипатріотичні дії псевдопатріотів, ультрапатріотів, ворогів миру і прогресу руйнують єдність українського суспільства, створюють велику загрозу миру, національній безпеці України.

Тому в фундаментальному дослідженні проблеми «Патріот України у системі цінностей філософії гуманізму і демократії» необхідно керуватись цінностями миру і ціннісними установками патріотизму та прогресивними потребами, відносинами, діями у виживанні і життєтворчості людей.

Доцільно наголосити, що при вивченні патріотизму важливо відмежуватись від біологізаторських, соціал-дарвіністських, націонал-соціалістичних, расистських та інших інтерпретацій, максималізацій, щоб уникнути різних суб'єктивістських фальсифікацій.

Як соціально-біологічне явище єдність індивідів, природний «патріотизм спільних, єднальних дій», як основний спосіб виживання у різних властивостях розвивається під тиском об'єктивного закону еволюції у всіх істот органічного, тваринного світу.

Але тут не обходиться без ідеологічних зловживань. У цьому аспекті в XIX ст. виник соціальний дарвінізм як ідеологія, що фальсифіковано застосовує біологічні поняття дарвінізму, еволюційну теорію до соціально-політичного життя. Таким шляхом закономірності природного відбору і боротьби за виживання, виявлені Ч. Дарвіном у природі, соціал-дарвіністи спотворено переносять на відносини в людському суспільстві.

Для аргументації й верифікації людського патріотизму необхідно лаконічно окреслити логіку історії так: **об'єктивний закон еволюції «породив» шляхом природного відбору у боротьбі за виживання для первісних людей об'єктивний закон коеволюції (спільнодіючого, єднального виживання), який і припиняє в людському суспільстві «сліпу» дію закону еволюції в жорсткій боротьбі за виживання, характерної для тваринного світу.**

Йому на зміну прийшов об'єктивний закон соціального становлення людини/особистості/молоді, який «відкрив» шлях зародження між індивідами біосоціальної системи нових єднальних зв'язків, більш гуманних, більш демократичних, більш спільнодіючих, патріотичних відносин між людьми. Такі відносини привели до кооперативних дій, процесів, тобто до колективних, синергійних, патріотичних дій людей у спільній боротьбі за виживання.

Саме на цій стадії історичної еволюції, коеволюції, саморозгорнувся закон соціального становлення людини, сутність якого полягає в зростанні гуманізму, демократизму, патріотизму тощо у єднанні та взаємодіях людей щодо виживання у відкритих біосоціальних системах.

Так схематично описані автором сутність і механізм дії об'єктивного закону соціального становлення людини, її самоорганізації, саморозвитку і патріотичної самореалізації в первісних відкритих біосоціальних системах на рівні коеволюції [31].

Формування патріотизму, єдності будь-якого суспільства, в тому числі українського, є об'єктивним процесом, якому сприяють всі суб'єктивні фактори і дії. В основі єдності спільних патріотичних дій людей лежить єдність спільних патріотичних потреб людей і єдність відносин, дій між людьми у боротьбі за виживання або за багату життєтворчість людей.

Якщо об'єктивних потреб, єдності відносин, дій і соціальних статусів у людини до спільного виживання з іншими людьми немає, то й гуманізм, демократизм і патріотизм у такої «самодостатньої» людини рухається до нуля. Такі люди не сприяють єдності українського суспільства.

Єдність суспільства, як соціально-біологічне явище, та первісний патріотизм еволюційно виникли під безпосередньою дією саме об'єктивного закону соціального становлення людини. Він сприяв розвитку коеволюційних гуманних і демократичних соціальних дій та єдності відносин у боротьбі за групове виживання.

Об'єктивний закон соціального становлення людини / особистості / молоді був уперше в науковій літературі відкритий, аргументований і верифікований М. П. Іщенком у монографії «Соціальне становлення радянської молоді» в 1989 р. [17, с. 89–107]. Закон був захищений автором 26.04.1990 р. при захисті докторської дисертації «Сутність, протиріччя і тенденції соціального становлення молоді: соціально-філософський аспект юнології». Перед захистом дисертації закон соціального становлення людини/ особистості/ молоді успішно пройшов апробацію і верифікацію в Академії педагогічних наук СРСР.

На основі авторської розробки об'єктивного закону соціального становлення людини / особистості / молоді і категорій «соціальне становлення молоді» та «соціогенез» у 1990 р. був прийнятий закон СРСР про соціальне становлення молоді. В 1993 р. був прийнятий Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. №2998-ХІІ.

Усебічну аргументацію вперше розроблених і введених автором у науковий обіг категорій «соціогенез», «соціальне становлення людини» та закону соціального становлення було здійснено ним у другій половині 80-х рр. ХХ ст. у процесі розробки ідей, цінностей і законів наукової школи філософії гуманізму і демократії [про цінності наукової школи див.: 27, с. 89, 176].

Об'єктивний закон соціального становлення людини аргументовано автором на основі тези Геракліта «Все є становлення, це становлення є принцип», а також викладених Гегелем в «Науці логіки» тез «Із становлення виникає наявне

буття... Становлення має спочатку своїми визначеннями абстрактне буття і ніщо... Сутність є результат становлення буття... Буття в своєму переході в сутність стало видимістю або покладенням, а становлення або перехід в друге — покладенням; і навпаки, покладення або рефлексія сутності зняло себе і відновило себе у вигляді чогось непокладеного, у вигляді першого початкового буття» [10, с. 35].

Основною гуманістичною і демократичною сутністю соціального становлення людини / особистості / молоді є «діяння, перехід сутності в свободу наявного буття...» та її самоорганізація, саморозвиток, самореалізація людей у біосоціальних системах. Соціальність людини є результатом взаємовідносин, взаємозв'язку не тільки суспільних, але й біотичних і абіотичних факторів змінюваного середовища [17, с. 70].

Сутнісне значення має еволюційне визначення, уточнення Гегеля соціального становлення як початку самоорганізації, саморозвитку і самореалізації людини в єдності з зовнішніми умовами. Говорячи про умови становлення, він підкреслював: «Але умови — це зумовлене самою вільною від (зовнішніх) умов сутністю діяння, і, відтак, тим самим вона (сутність) знімає своє власне покладення; ...безпосередньо робить сама себе і становленням. — Тому і одне і друге — одна єдність; рух умов у них самих — це становлення...» [9, с. 108].

Об'єктивний закон соціального становлення людини починає діяти з моменту виникнення другої сигнальної системи — спеціально людської сигнальної системи узагальненого відображення дійсності у вигляді понять, які стають основою і способом абстрактного людського мислення і практичних дій у біосоціальній системі. У людини формуються соціальні потреби і єдність відносин, дій, спільно діяльнісного (патріотичного) виживання разом з іншими людьми. Цей момент є початком дії об'єктивного закону соціального становлення людини та фактом зародження у 2–5-річному віці суті людини і її соціального становлення.

Категорії «розвиток», «формування», «виховання», «інтеріоризація», «соціалізація» тощо визначають форми, етапи і невід'ємні складники закону соціального становлення людини. Мислення, друга сигнальна система є органічним продуктом фізіології вищої

нервової діяльності, зникнення якої є моментом припинення дії закону соціального становлення людини.

Ч. Дарвін у цьому зв'язку підкреслював: «... організація кожної частини будь-якого виду, для чого б вона не служила, є сумою багатьох успадкованих змін, через які пройшов цей вид у своєму послідовному пристосуванні до змінюваних умов і способу життя» [14, с. 414].

У процесі пристосування та освоєння соціальних умов здійснюється перехід абстрактної можливості оволодіння життєтворчими потребами, соціальними, патріотичними відносинами, діями, якостями людини в реальну можливість і перетворення останньої в дійсність як результат, єдність всіх реалізованих соціальних відносин, можливостей, наданих молоді.

Таке розуміння сутності соціального становлення людини пояснюється тезою Гегеля, який підкреслював: «Становлення як становлення сутності є перш за все діяння, перехід сутності в свободу наявного буття...» [11, с. 155].

В аргументації і верифікації автора цього закону **об'єктивний закон соціального становлення людини/особистості/молоді** полягає у співвідношенні «діянь», дії і протидії, в ньому: «Коефіцієнт корисної дії соціального становлення людини прямо пропорційний сумі корисних затрат на сприяння соціальному становленню людини (А) та обернено пропорційний сумі загальних, тобто корисних затрат на сприяння (А) і затрат протидії (В) соціальному становленню людини:

$$\text{ККД} = \frac{A}{A+B} \times 100\%,$$

де: ККД — коефіцієнт корисної дії соціального становлення людини в %;

А — сума корисних затрат на дії по сприянню соціальному становленню людини ($A = A_1 + A_2 + A_3 + \dots + A_n$);

В — сума затрат протидії соціальному становленню людини ($B = B_1 + B_2 + B_3 + \dots + B_n$).

В об'єктивному законі соціального становлення людини виявляється відношення корисно використаних затрат у процесі самоорганізації, саморозвитку і самореалізації людини до загальної кількості затрат фінансів, енергії тощо на соціальне становлення

людини, тобто до сумарної кількості корисних затрат на це фінансів, енергії тощо та сумарної кількості затрат внутрішньої і зовнішньої протидії соціальному становленню людини.

Сутність закону соціального становлення людини полягає в тому, що в його основі лежить перехід від еволюційних, природних інстинктів боротьби за виживання і успадкування до гуманних, демократичних нових форм коеволюційної, кооперативної життєтворчості людей, до патріотичної самоорганізації суспільства, до кардинального і всебічного переструктурування планетарного співтовариства людей та до саморозвитку, гуманізації і самореалізації особистості [див.: 17, с. 90]. Це є соціальним змістом об'єктивного закону еволюції життєтворчості людей, особливо молоді.

Доцільно конкретизувати, що закон соціального становлення людини корисно діє на еволюцію людини шляхом і засобами життєтворчих інстинктів, рефлексів та вдосконалення прогресивних анатомічних, фізіологічних, біохімічних, електрохімічних, неврологічних, нейронних трансформацій, особливо фізіології вищої нервової діяльності (ВНД). Цьому закону протидіють руйнівні інстинкти, рефлексії, патології в анатомії, фізіології людини, нейрофармакологічні, гетеротопічні технології, засоби генної інженерії, енгеніки та патології у фізіології ВНД тощо.

Єдність українського суспільства створюється об'єктивним законом соціального становлення людини. Він безпосередньо «управляє» всіма людьми, суспільствами і формами їх життєдіяльності. «Спільно з ним управляють» всіма людьми об'єктивні закони поділу / зміни праці, поділу / зміни власності, поділу / зміни влади, поділу / зміни соціуму та ін.

Згідно з ними у соціальній системі здійснюється запозичення ззовні, взаємний обмін цінностями та ціннісними установками, які забезпечують соціальне становлення молоді, тобто процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства та її самореалізації як елементу цієї системи [18].

Їхнє впровадження в життя найкраще забезпечує авторський Кодекс честі патріотів України. У ньому місце кожної цінності й ціннісної установки продиктовані відповідними об'єктивними та юридичними законами.

КОДЕКС ЧЕСТІ ПАТРІОТІВ УКРАЇНИ

Бути патріотом України — це любити вірно Батьківщину, любити й захищати людей, українців, землю рідну, життя, єдність, гідність, незалежність і свободу, та самовіддано служити Українському народу.

Бути патріотом України — це в усі часи означає, що треба всім, хто в Україні постійно проживає, все згідно з об'єктивними законами еволюції робити, завжди Конституцію України шанувати, боронити, на об'єктивних позиціях миру непорушно стояти, вершин філософії гуманізму і демократії досягати.

Філософія навчає активно, дружно й мирно захищати права людей — свої потреби, відносини задовольняти вдома, в Україні: мирно, вільно жити і творити, закону соціального становлення молоді активно сприяти, добру, розуму, істині навчатись і навчати, якісно відпочивати, лікуватись та лікувати.

Філософія учить невтомно працювати, господарювати й самостійно гуманно і демократично управляти, чесно все заробляти, купувати й продавати, для свого народу всі свої багатства в Україні зберігати та в ній у розбудову держави інвестувати, а також себе самих, Європу і весь Світ поважати...

Мусимо всім українським світом разом боротися-дбати, щоб чужинцям наші землі, ліси, води... не віддати, нашу волю і батьківську хату «інопланетянам» не продати. Єднайтеся всі патріоти, сподіваного раю не ждiть, землю рідну й святу волю самі мужньо захистіть!

Робіть все, щоб розквітала Україна, її сила й могутність, для всіх панували в ній рівність, щастя і свобода, закон, єдність, честь, любов і справедливість,

щоб народ її вдома вічно жив мирно, заможно
та розквітала наука, культура наша й рідна мова!

*(Із «Філософії гуманізму і демократії» Миколи Іщенка.
11 січня 2021 року).*

У Кодексі честі патріотів України усі цінності автором науково класифіковані на свої місця згідно з об'єктивним законом соціального становлення людини, який визначає, що властивості соціальних цінностей, а також властивості і соціальний зміст ціннісних установок перебувають в соціально-еволюційній залежності від об'єктивних потреб людей та гуманних чи антигуманних, демократичних чи антидемократичних відноси, дій між людьми.

Тут об'єктивність закону соціального становлення людини така, наприклад, як в таблиці Д. Менделєєва, де всі елементи класифіковані згідно з періодичним законом, який визначає, що властивості хімічних елементів, простих речовин, а також склад і властивості сполук, перебувають у періодичній залежності від значень зарядів ядер атомів.

Як видно із тексту Кодексу честі патріотів України, в ньому зазначені вічні, найпрогресивніші загальнолюдські цінності і ціннісні установки, здатні об'єднувати патріотів у будь-якій країні та в будь-які часи.

Кодекс честі патріотів України визначає свої етносоціальні об'єднувальні властивості на різних рівнях: мікро-, мезо-, макро-, мета-, мегарівні в системах державного, публічного управління тощо.

Єдність всього українського суспільства та загальнонародний патріотизм детермінуються впливом об'єктивного закону еволюції і об'єктивного закону соціального становлення особистості та інших законів на спосіб життя сучасної молоді. Адже об'єктивний закон соціального становлення особистості та Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» диктує до виконання цілий комплекс заходів соціально-політичного, економічного, духовного та ідеологічного характеру.

У їх виконанні сутнісне значення відіграє аксіологія філософії гуманізму і демократії, що детерміноване зростанням ролі цінностей в патріотичній життєдіяльності людей.

Особливо актуальною є проблема активнішого сприяння соціальному становленню молодих патріотів. При цьому необхідно враховувати нові тенденції в розвитку гуманістичних, демократичних та громадянських якостей особистості. Але це можливе тоді, коли сама молодь буде відчувати зростання матеріальних і духовних благ, наданих їй державою та громадянським суспільством для саморозвитку і самореалізації та здійснення своїх талантів.

Варто підкреслити, що особливо зростає роль і значення самої аксіології філософії гуманізму і демократії в людській життєдіяльності, особливо в патріотично спрямованій. Як наука, аксіологія (від грец. *axios* — цінний і *logos* — вчення) є філософським вченням про соціальні, політичні, духовні, моральні, етичні, культурні та інші цінності й принципи.

У нашому контексті аксіологія включає цінності «єдність українського суспільства», «патріот України», «соціальне становлення людини /особистості /молоді» і ціннісні установки на їх впровадження в життя та їх нерозривний взаємозв'язок і взаємодію.

Наука про цінності освіти, науки, національної культури і соціального становлення особистості є системою цінностей, принципів, норм, законів, ідеалів, які регулюють взаємодію в життєтворчості людей і формують ціннісний компонент потреб та відносин у структурі особистості.

Кодекс честі патріотів України забезпечує орієнтацію на ціннісні установки, що сприяють задоволенню потреб людини та відповідають особистим запитам і нормам у певній життєтворчій ситуації. Саме ціннісні установки зумовлюють суспільне спрямування людської життєдіяльності, виникнення, формування і мотивацію людських потреб та матеріальних і духовних цінностей їх задоволення.

Однією із основних детермінант єдності українського суспільства є патріотизм, який специфічно розвивався у різні епохи і мав різний соціально-політичний зміст. У конкретних соціально-історичних умовах кожна країна, нація чи держава виражають своє ставлення до батьківщини через свої специфічні потреби, соціальні відносини, цінності і принципи. У часи будь-яких формацій

становлення національних держав є невід'ємною частиною суспільної свідомості, національної свідомості і самосвідомості людей.

Філософські аспекти «патріотизму», єдності українського суспільства, необхідно розробляти з урахуванням нанотехнологій, модифікацій, цифрових трансформацій та шляхів і способів формування нових наукових знань і шляхів соціального становлення патріотів України.

З усього зазначеного випливає, що відповідно до вимог методології наукове дослідження філософської сутності цінностей «патріотизм» і «патріот України» необхідно розпочинати з наведення і розробки політико-правового, понятійно-категоріального та теоретико-методологічного інструментарію.

Треба пам'ятати, що за своєю сутністю категорія «патріотизм» походить від грец. *patris* — батьківщина і означає любов до батьківщини, почуття відповідальності за її долю, готовність і здатність служити її інтересам. Любов до Батьківщини, повага до історії, культури, до традицій, звичаїв свого народу об'єднує людей в прагненні розвивати свою країну на всіх напрямках, сприяти становленню й утвердженню української держави.

У різні періоди еволюції людської цивілізації патріотизм проявляється в різних країнах у найрізноманітніших формах і на різних рівнях: егопатріотизм, мікропатріотизм, мезопатріотизм, макропатріотизм, метапатріотизм та мегапатріотизм. Також не треба забувати, що під патріотизм маскуються різні фейкові патріоти, псевдопатріоти, які можуть зводити нанівець досягнення справжніх патріотів своїх народів і гальмувати суспільний прогрес.

За умов гетерогенності суспільств об'єктивно виникає їх поділ на різні елітарні та егалітарні гетеротопії, в яких переважають свої форми патріотизму. Протиріччя між ними треба вирішувати тільки мирними шляхами, без «революцій», без агресії і війни. Адже наслідки будуть катастрофічними. Саме філософія гуманізму і демократії єднає будь-яке суспільство, підносить життя людей до рівня їх благородної життєтворчості, включаючи патріотизм.

Найвищою формою реалізації патріотизму є життєтворчість особистості та всього суспільства. Тому сутнісним аспектом проблем патріотизму є дослідження і програмування життєтворчості людиною себе самої, свого буття та життєтворчості

свого народу. Життєтворчість детермінується не стільки перевагами людини над усіма іншими виявами буття, як виконанням тієї космічної місії, яка покладена на людину.

Вступаючи в життя, людина сама творить життєве мистецтво, сама набуває вміння творчої реалізації свого життя. Мистецтво життєтворчості розвивається разом із соціальним становленням особистості на всебічному науковому знанні, високій патріотичній самосвідомості, на впровадженні інноваційних методологій, технологій, способів, принципів і засобів творення життя, своєї особистісної життєвої програми. Сутність життєтворчості полягає у саморозвитку, самоорганізації і самовдосконаленні особистості та в прогресі всього суспільства.

У Кодексі честі патріотів України викладено об'єктивну логіку впровадження особистісної програми у життя, яка реалізується послідовними ціннісними установками, до яких належать всі цінності, що змінюють долю людини, підвищують соціальний статус, покращують добробут, спосіб життя. Вони класифіковані за важливістю сфер, цілей життя, перспектив та черговості виконання, за способами та ресурсами життєтворчості.

Таким чином, об'єктивний закон соціального становлення людини/особистості/молоді є безпосереднім творцем людини та її патріотизму. Сутність зазначеного закону полягає в еволюції, перетворенні у соціальному середовищі біологічної істоти людського роду *Homo* від моменту її народження і розвитку та дії 2-ої сигнальної системи в максимально розвинену гуманну, демократичну і розумну людину *Homo maximum humanus & demokratis Sapiens* протягом життєтворчості до моменту зникнення, припинення дії 2-ої сигнальної системи.

У загальноеволюційному поступі патріотизм є способом синергійного, єднальнодіяльнісного існування, виживання індивідів у біосоціальних системах. Його суспільна сутність, змістовна кількість і якість патріотизму в способі життя та життєтворчості патріотів України визначається кількістю і якістю виконання ціннісних установок, класифікованих автором у Кодексі честі патріотів України.

ЦІННІСТЬ «ПАТРІОТ УКРАЇНИ» – НЕВІД’ЄМНА ЦІННІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГУМАНІЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ

1.1. Зумовленість цінностей Кодексу честі патріотів України об’єктивними законами еволюції

Студентам, магістрантам і зацікавленим читачам слід виходити з того, що наукове дослідження зумовленості ціннісних установок Кодексу честі патріотів України об’єктивними законами еволюції згідно з методологією науки необхідно починати з питань сутності патріотизму та шляхів його формування.

Щоб відповісти на них, треба наполегливо навчатись мудрості філософії гуманізму і демократії та послідовно впроваджувати в життя святі істини, ціннісні установки, викладені в Кодексі честі патріотів України. Проблеми формування патріотизму стають доленосними для будь-якої людини, особливо в екстремальних умовах виживання людства.

Основним методологічним, вихідним принципом дослідження людського патріотизму є розуміння сутності і походження людини та її еволюції із тваринного світу до сучасного *Homo sapiens*.

З урахуванням цієї об’єктивної істини треба досліджувати всі форми життєтворчості людства, включаючи феномен патріотизму. **Передовою наукою вже доведено, що всі форми життєтворчості людей в значній мірі поряд із соціальними детермінуються анатомічними чи патологоанатомічними, фізіологічними чи патологофізіологічними потребами їх виживання та елекрохімічними і біохімічними потенціалами нейронних систем, зокрема інстинктами і рефlekсами, а також сутністю потреб і відносин між людьми.**

А вже на їх основі на протязі тисячоліть люди життєтворили різні соціальні, політичні, духовно-ідеологічні та економічні конструкти, які відтісняють з поля зору сутність, могутність об'єктивних законів еволюції, особливо в їх частині боротьби за соціальний простір і час виживання.

Тому при вирішенні практично всіх проблем суспільного прогресу сьогодні важливо вирватись із полону архаїчних, гальмівних форм, стандартів мислення. Необхідно оволодіти інноваційним, науковим мисленням, інноваційною філософією гуманізму і демократії для адекватного сприйняття об'єктивного світу згідно з об'єктивними законами еволюції. Адже це вже здійснили найпрогресивніші вчені Чарлз Дарвін, Рудольф Клаузіус, Ервин Шредингер, Герман Хакен, які науково довели, що закони фізики «працюють» і в біологічних та соціальних системах.

Одним із найбільших досягнень науки в ХІХ-Х ст стало доведення можливості використання об'єктивних законів фізичних систем у біологічних та соціальних системах. Це стало можливим завдяки розв'язанню сутнісного протиріччя між колишньою фізикою й еволюційною теорією Ч. Дарвіна.

Відкриттю й аргументації об'єктивних законів еволюції у біологічних та соціальних системах, зокрема і людства, допомогла нова фізика, яка наблизила науку до розв'язання зазначеного вище протиріччя через подолання і створення ряду проміжних концепцій, однією з яких є концепція про еволюцію закритих та відкритих біосоціальних систем.

У цьому контексті всю діяльність системи публічного управління необхідно розглядати з урахуванням дієвості об'єктивних законів еволюції, коеволюції та соціального становлення людини. Вона має підпорядковуватись політико-правовому забезпеченню гуманізації, демократизації та єдності українського суспільства, яка детермінована цінністю «патріот України».

Для соціальних систем треба враховувати, що до виникнення термодинаміки поняття часу по суті було відсутнє в класичній фізиці. Термодинаміка вперше ввела у фізику поняття часу в досить своєрідній формі, а саме необоротного процесу зростання ентропії в системі. Чим вище ентропія системи, тим більший часовий проміжок пройшла система у своїй еволюції.

Очевидно, що таке поняття про час і особливо про еволюцію системи докорінно відрізняється від поняття еволюції, що лежало в основі теорії Ч. Дарвіна. У той час як у дарвінівській теорії походження нових видів рослин і тварин шляхом природного відбору еволюція спрямована на виживання більш розвинених організмів з ускладненою їхньою організацією, у термодинаміці еволюція зв'язувалася з дезорганізацією систем.

Протиріччя, ускладнення в організації біологічних та соціальних систем, в еволюції людини здійснюється протягом тисячоліть шляхом саморозгортання, самоорганізації, самоупорядкування та самоуправління.

Це протиріччя залишалося нерозв'язаним аж до 60-х рр. ХХ століття, поки не з'явилася нова, нерівноважна термодинаміка, що опирається на концепцію необоротних процесів. Класична термодинаміка виявилася нездатною вирішити й космологічні проблеми характеру процесів, що відбуваються у Всесвіті. Першу спробу поширити закони термодинаміки на Всесвіт зробив один із засновників цієї теорії — Р. Клаузиус.

Адже якщо, наприклад, у механіці всі процеси представляються оборотними, позбавленими своєї історії й розвитку, то теорія Дарвіна переконливо довела, що нові види рослин і тварин виникають у необоротних процесах еволюції в результаті боротьби за існування. Ці висновки в повній мірі стосуються і людського суспільства. В еволюційній боротьбі виживають ті організми, які виявляються краще пристосованими до умов навколишнього середовища, що змінилися, тобто найрозвиненіші, найшвидші тощо.

Таким чином, наука переконливо довела, що в живій природі всі процеси є необоротними. Те ж саме можна сказати в принципі й про політичні, соціально-економічні, культурно-історичні й гуманітарні системи, хоча еволюція в природі відбувається значно повільніше, ніж у суспільстві.

Дотримуватись об'єктивних законів необхідно і в процесі вирішення всіх проблем, які розробляються в цьому навчальному посібнику. Аргументацію і верифікацію такої можливості надала фізика у термодинаміці.

У чому ж полягають причини такого протиставлення точок зору на поняття часу й еволюції? Як можна було розв'язати протиріччя, що виникло між поданнями класичної термодинаміки й біології, соціології й історії? Для цього були переглянуті ті вихідні поняття й принципи, яких дотримувалася стара, класична термодинаміка, тому що вони не відповідали дійсності, об'єктивним процесам, науковим спостереженням, а також результатам досліджень у біологічних і соціальних науках.

Дійсно, еволюційна теорія Ч. Дарвіна свідчила, що життєтворча природа розвивається в напрямку вдосконалення й ускладнення нових видів рослин і тварин. Історія, соціологія, економіка й інші соціальні й гуманітарні науки показували, що в суспільстві, незважаючи на окремі зигзаги й рух назад, у цілому спостерігається також прогрес.

Досвід і практична діяльність свідчили, що поняття закритої, або ізольованої системи являє собою абстракцію. Вона занадто спрощує дійсність, оскільки в ній важко або навіть неможливо знайти системи, які б не взаємодіяли з навколишнім середовищем, яке складається також із систем.

Тому в новій термодинаміці місце закритої, ізольованої, системи зайняло принципово інше фундаментальне поняття відкритої системи, в тому числі соціальної, що здатна обмінюватися з навколишнім середовищем речовиною, енергією й інформацією, а відтак, еволюціонувати.

Одним із перших цю істину довів видатний австрійський фізик Ервин Шредингер (1887–1961), що сформулював її у своїй книзі «Що таке життя?». У ній він ясно вказав, що закони фізики лежать в основі утворення біологічних структур, і підкреслив, що характерна риса біологічних систем складається в обміні енергією й речовиною з навколишнім середовищем. Він також довів, що засіб, за допомогою якого організм підтримує себе постійно на досить високому рівні впорядкованості дорівнює на досить низькому рівні ентропії і в дійсності складається з безперервного витягу впорядкованості з його навколишнього середовища.

Взаємодіючи із середовищем, відкрита система не може залишатися замкнутою, тому що вона змушена запозичити ззовні або

нову речовину, або свіжу енергію й одночасно виводити в середовище використану речовину й відпрацьовану енергію.

Але на відміну від закритих систем ця ентропія, що характеризує ступінь безладдя в системі, не накопичується в ній, а віддаляється в навколишнє середовище. Це означає, що використана, відпрацьована енергія розсіюється в навколишньому середовищі. Процес еволюції вимагає безперервного надходження із зовнішнього середовища енергії або речовини, багатой енергією. У результаті такої взаємодії система, як указує Шредингер, витягує порядок із навколишнього середовища.

Очевидно, що з надходженням нової енергії або речовини нерівноважність у системі зростає. В остаточному підсумку колишній взаємозв'язок між елементами системи, що визначає її структуру, руйнується й переходить на вищий рівень коеволуції. Між елементами системи виникають нові зв'язки, які приводять до кооперативних процесів, тобто до колективного поведіння її елементів. Так схематично можуть бути описані процеси самоорганізації у відкритих соціальних системах на рівні коеволуції.

Отже, **за своїм походженням патріотизм є об'єктивним соціально-біологічним явищем.** Навіть більше, явище патріотизму властиве в різних формах і властивостях практично всім істотам органічного світу. Відповідно до вимог об'єктивного закону еволюції воно породжене цим же законом і є способом індивідуального самовиживання у жорсткій всезагальній боротьбі.

У контексті виживання вартий уваги та вивчення «бджолиний патріотизм». Адже, його носії — бджілки, є еталоном природного патріотизму. Бджолина сім'я живе за правилами об'єктивного закону поділу праці. Є вартові бджоли, робочі, прибиральниці, розвідниці, носії меду тощо. Всі бездоганно і злагоджено виконують свою роботу. А ворогів у них безліч, які зазіхають на їх багатства. Та такі маленькі бджілки всією сім'єю самовіддано захищають свій вулик до останнього, навіть коли їх противник набагато могутніший. Як вони добиваються перемоги, щоб завжди виживати?

Відповідь проста: маленькі бджілки перемагають найбільших ворогів своїм патріотизмом, дружелюбністю, працелюбністю, єдністю і самовідданістю. У них практично немає нескінченних війн між різними вуликами, що є на пасіці. Невтомно працюють тільки

на свою сім'ю і ніколи не крадуть та не носять мед в «офшорні» вулики. Вони завжди охороняють, прибирають... свої вулики. Тому їм не переводиться рід бджолиний. Відкритим залишається тільки одне питання: «Як же у них здійснюється та на яких цінностях тримається їх патріотизм?».

Багато тисяч років тому початковим джерелом виникнення і розвитку патріотизму став інстинкт спільної боротьби всього живого, людей за існування, за виживання у боротьбі всіх з усіма ворогами в органічному світі, перш за все людей з тваринним світом та мікросвітом вірусів, мікробів, бактерій, паразитів, з іншими ворогами людства.

Вихідною істиною тут є та істина, що у всіх людей і тварин, у всіх істот органічного світу є «подарований» об'єктивним законом еволюції свій природний патріотизм. Будь-яка дія першого патріотизму проти другого патріотизму породжує згідно з третім законом Ньютона відповідну протидію другого патріотизму, яка може знищити перший патріотизм разом з його носіями. Так об'єктивно виникають війни, у полум'ї яких страждають і гинуть народи, навіть держави, всі люди.

Саме тому у авторському Кодексі честі патріотів України підкреслюється необхідність «...на об'єктивних позиціях миру непорушно стояти...». Дійсно, мир є єдиним засобом виживання для всіх.

У пошуках об'єктивної істини треба досліджувати всі форми життєтворчості людства разом з феноменом патріотизму. Передовою наукою вже доведено, що всі форми поведінки людей в значній мірі поряд із соціальними детермінуються, анатомічними чи патологоанатомічними та фізіологічними чи патологофізіологічними потребами їх виживання а також електрохімічними і біохімічними потенціалами нейронних систем, зокрема інстинктами і рефлексами тощо.

Закони еволюції і коеволуції «породили» для *Homo sapiens* об'єктивний закон соціального становлення людини, сутністю якого є зростання людських, соціальних якостей та гуманізація і демократизація відносин між індивідами в спільному соціальному середовищі. У процесі еволюції і коеволуції під дією закону соціального становлення людини в груповому соціальному просторі та

часі розвивається інстинкт природнього патріотизму як спільної боротьби людей за виживання.

Тобто закон коеволюції «породив» для Homo sapiens об'єктивний закон соціального становлення людини, сутністю якого є зростання людських, соціальних якостей та гуманізація і демократизація відносин між індивідами у спільному соціальному просторі і часі. У процесі еволюції і коеволюції під дією об'єктивного закону соціального становлення людини в груповому соціальному середовищі припиняє своє панування інстинкт природнього патріотизму як хижацької боротьби людей за виживання.

Саме філософія гуманізму і демократії підносить життя людей до рівня їх благородної життєтворчості, включаючи відносини патріотизму. Вона кладе кінець антигуманним, антидемократичним формам боротьби за виживання і захищає людство від знищення і самознищення. Завдяки їй **в людському суспільстві патріотизм найбільш розвивається тому, що безпосередньо породжений об'єктивним законом соціального становлення людини.**

Всесвітня еволюція людства має багато сторінок героїчного минулого із життя патріотів різних країн, імена яких золотими літерами вписані в історію людства. Вони багато зробили для того, щоб захищати мир, щоб звеличити людей, зробити їх більш гуманними, демократичними та щасливими.

Проте в різних країнах поряд з прогресивними патріотами існують реакційні антипатріоти, антигуманісти, антидемократи, які тероризують населення, переслідують справжніх патріотів, створюють їм перешкоди в роботі на державній службі, на підприємствах, у наукових установах, у закладах освіти, в університетах, на кафедрах, в лабораторіях, в системі місцевого самоврядування. У їх рядах «патріот» формується і діє в аксіології філософії антигуманізму, антидемократії, агресії і війни.

Трагедія другої світової війни була смертоносною та зруйнувала життя сотень мільйонів людей в усьому світі. Про такі війни та їх трагічні наслідки ніколи неможна забувати. Відтак необхідно завжди «...на об'єктивних позиціях миру непорушно стояти...». Тому в фундаментальному дослідженні проблеми «патріот Укра-

їни в аксіології філософії гуманізму і демократії» важливо керуватись цінностями миру та найпрогресивнішими надбаннями людства в цій сфері життєдіяльності.

В історії України є багато видатних патріотів України, перш за все такі як Т. Шевченко, І. Франко, Я. Мудрий, В. Мономах, княгиня Ольга, Б. Хмельницький, П. Орлик, Ю. Дрогобич, Г. Сковорода, І. Вишенський, Д. Чижевський, М. Гоголь, Л. Українка, М. Грушевський, М. Максимович, М. Драгоманов, В. Вернадський, О. Богомолець, С. Крушельницька, О. Довженко, М. Амосов, В. Глушков, Б. Патон, О. Антонов, Д. Гнатюк, В. Лобановський і багато інших. Вони завжди самовіддано служили Українському народу та прославляли Україну в Європі і в усьому Світі.

Саме ці видатні постаті служать прикладом при визначенні статусу і черговості викарбуваних об'єктивним законом еволюції та об'єктивним законом соціального становлення людини цінностей та ціннісних установок в авторському Кодексі честі патріотів України.

Змістовну сторінку в зміцнення єдності українського суспільства, у розвиток його філософії, культури вписали послідовники філософської школи Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сьогодні особливо зростає роль філософії гуманізму і демократії в життєтворчості людства. Говорячи про величну місію філософії, А. Конверський підкреслює: **«З найдавніших часів знання з філософії, релігієзнавства та політології були стрижневими у духовній культурі людства, оскільки його головною проблемою завжди було і буде одвічне питання: що таке «людина»? Прилучення до віковичних цінностей людського духу звеличує людину і підносить її над повсякденністю»** [38, с. 2].

У такому контексті логічно наукові дослідження патріотизму починати з питання: «Хто такий патріот України?». А відповідь повинна бути чітка, проста і кожному зрозуміла. Патріот України — це людина, яка прилучається до віковичних цінностей української нації, до мудрості і принципів філософії гуманізму і демократії та послідовно впроваджує їх в життя. Такі ціннісні установки викладені в авторському Кодексі честі патріотів України.

Зразу ж доречно зазначити, що як патріот України я спершу хотів починати писати Кодекс зі слів: «Бути патріотом України — це любити науку, культуру нашу й рідну мову!». Але це моє суб'єктивне бажання відразу наштовхнулось на об'єктивні закони еволюції, перш за все на об'єктивні потреби людей, на питання суб'єктивності патріота. А вона визначається за еволюцією рідних батьків, за рідним місцем їх проживання, тобто за Батьківщиною. Так згідно з об'єктивним законом еволюції і написано: «Бути патріотом України — це любити вірно Батьківщину...».

Проведене таким чином наукове філософське дослідження під тиском об'єктивних законів еволюції розставило в Кодексі честі патріотів України, іноді всупереч моему бажанню, всі ціннісні установки на їх об'єктивні місця.

Під дією об'єктивного закону еволюції у фундаментальному дослідженні проблеми «патріот України в аксіології філософії гуманізму і демократії» важливо керуватись цінностями миру та прогресивними потребами виживання і мирної життєтворчості людей і всього людства.

Об'єктивно методологія наукових досліджень проблеми «патріот України в аксіології філософії гуманізму і демократії» формується актуальністю наукової розробки категорії «патріот України». Це зумовлено зростанням суспільних запитів на активізацію патріотичної діяльності українського народу. Тому цінність «патріот України» посідає законне місце в аксіології філософії гуманізму і демократії.

Тим більше, що проблеми аналізу структури і змісту конкретного патріотизму ще мало досліджені. Здебільшого розробки в цьому плані присвячені, головним чином, процедурі дослідження соціально-політичних детермінант і етапів їх екстраполяції у різні історичні епохи чи розгляду співвідношення емпіричних і теоретичних знань у філософсько-політологічних дослідженнях.

Відповідно до **Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»** від 05.02.1993 р. №2998-ХІІ [3] у процесі соціального становлення особистості патріота необхідно виконати цілий комплекс заходів духовного, ідеологічного, соціально-політичного та іншого характеру, реалізація яких покликана сприяти формуванню у людей

готовності до виконання функцій справжнього патріота своєї Батьківщини.

Основоположна роль в сприянні соціальному становленню молодих патріотів України відводиться українській національній ідеї. Як наукова категорія і об'єктивне явище національна ідея відображує у свідомості людей реальні або омріяні цілі, намагання народу, нації, а також шляхи їх досягнення — завоювання та утримання державного суверенітету і національної безпеки, конституційної захищеності прав і свобод, пріоритетів, ідеалів і цінностей корінної (автохтонної, титульної) нації, яка створює та розбудовує державу.

Сила і ефективність національної ідеї полягають у посиленні почуттів любові до Батьківщини, у самовідданому служінні Українському народу, в усвідомленні національної честі та гордості, національної ідентичності людей і необхідності їх захисту всіма шляхами й засобами.

Зміст української національної ідеї: гуманна, демократична, миролюбна, високорозвинена, багата національна держава українців, яка забезпечує консолідацію української нації, розквіт української науки, культури, мови та сприяє соціальному становленню гармонійної особистості. Вона, включаючи всі вищезазначені ознаки національної ідеї, в якості особливих пріоритетів уособлює на основі високої пасіонарності і компліментарності гармонію українців з самими собою, з українським суспільством, з Європою, з усім Світом, а також з оточуючим природним середовищем.

Почесне місце в соціальному становленні молодих патріотів України посідає національна культура, тобто сукупність прогресивних рис, що історично склалися, та цінностей, властивостей і особливостей культурного життя українського народу.

І звичайно, не треба забувати про формування національної свідомості української нації як сукупності соціальних, політичних, економічних, моральних, етичних, культуральних, філософських поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних установок і орієнтацій та ідеалів, які відображають особливості життєдіяльності націй і народностей.

У повсякденному житті вирішення питання «Як бути патріотом України?» методологічно починається з усвідомлення того, що

життя кожної людини від народження й до останнього дня твориться нею самою неповторно, самобутньо в просторі і в часі. І так ведеться споконвіку. Щороку ми всі завжди сподіваємось, що в кожному новому році ми будемо щасливі, здорові, будемо жити в достатку, в мирі, в злагоді та будемо всі мати можливість працювати на благо своєї родини і нашої України. Але що для цього потрібно, як цього досягти? Ці питання турбують українців, справжніх патріотів України.

Зрозуміло, що висвітлення таких важливих проблем в рамках навчального посібника змушує дуже багато положень викладати в стислому плані, що завжди викликає ряд питань. Особливо це може стосуватися категоріально-понятійного апарату. Загалом на даному етапі розробки методології наукових досліджень патріотизму постає важливою не стільки конкретизація всіх деталей, скільки загальна систематизація всіх наукових знань з цієї проблематики.

Необхідність об'єктивного вивчення студентами, магістрантами та й усіма українцями цінностей і ціннісних установок патріотизму зумовлена зростанням актуальності питань розвитку національної свідомості української нації та соціального становлення патріотів України. Проблеми патріотизму значно ускладнюються новітніми соціальними, ідеологічними, цифровими трансформаціями, генетичними модифікаціями, явищами гетерогенності, мегаполісних гетеротопій, міграцій в суспільствах різних країн.

Відповідно до загострення загальнопланетарних проблем питання патріотизму треба вирішувати тільки згідно з ціннісними установками нової загальноцивілізаційної мегапарадигми.

Об'єктивно методологія наукових досліджень проблеми «патріот України в аксіології філософії гуманізму і демократії» формується актуальністю наукової розробки категорії «патріот України». Це зумовлено зростанням суспільних запитів на значну активізацію патріотичної життєтворчості українського народу.

Перш за все, важливо почати з дослідження впливу об'єктивного закону еволюції і об'єктивного закону соціального становлення особистості та інших законів на спосіб життя сучасної студентської молоді. Це все ще більше ускладнює проблеми

формування якостей патріота України тому, що молодь не стоїть осторонь соціальних, політичних, економічних та інших питань.

Діяльність закладів вищої освіти, в тому числі навчальні програми та формування всебічно освічених патріотів України вдосконалюються згідно з «Національною доктриною розвитку освіти» [6] України у ХХІ столітті. Однак, недостатність наукової розробленості патріотичної філософії й ідеології на початку ХХІ століття ще має місце не тільки в її практиках, але й в освітніх програмах, в діяльності інститутів державної влади, в ЗМІ тощо.

Але ж об'єктивний закон соціального становлення особистості та прийнятий на основі авторських праць [див.: 17; 18] **Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»** від 05.02.1993 р. №2998-ХІІ [5] диктує до виконання цілий комплекс заходів духовного, ідеологічного, соціально-політичного та іншого характеру. Їх реалізація покликана сприяти формуванню у людей готовності до виконання функцій справжніх патріотів своєї Батьківщини.

Особливо актуальною є проблема активнішого сприяння соціальному становленню молодих патріотів серед студентської молоді. При цьому необхідно враховувати нові тенденції в розвитку гуманістичних, демократичних та громадянських якостей особистості. Але це можливе тоді, коли сама молодь буде відчувати зростання матеріальних і духовних благ, наданих їй державою та громадянським суспільством для саморозвитку і самореалізації.

Варто підкреслити, що особливо зростає роль і значення самої аксіології в філософії гуманізму і демократії, що детерміноване зростанням ролі цінностей в людській життєдіяльності, особливо патріотично спрямованої. Як наука, аксіологія (від грец. *axios* — цінний і *logos* — вчення) є філософським вченням про соціальні, політичні, моральні, етичні, культурні та інші цінності, про загальнозначні принципи. Аксіологія систематизує і формує ціннісні установки особистості та вчення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини, особливо в гетерогенних суспільствах.

Наука про цінності освіти і соціального становлення особистості є системою цінностей, принципів, норм, законів, ідеалів, які

регулюють взаємодію в життєтворчості людей і формують компонент відносин у структурі особистості.

Кодекс честі патріотів України забезпечує орієнтацію на ціннісні установки, що сприяють задоволенню потреб людей і відносин між ними та відповідають особистим запитам і нормам у певній життєтворчій ситуації. Саме ціннісні установки зумовлюють суспільне спрямування людської життєдіяльності, виникнення, формування і мотивацію людських потреб та матеріальних і духовних цінностей їх задоволення.

У контексті аксіології подальшої наукової розробки вимагають категорії «патріот», «патріот України», які є похідними від категорії «патріотизм». У науковій літературі багато є робіт з цієї проблематики. Але науковий пошук потребує саме поглиблення методології їх наукового дослідження. Тому необхідно розробляти методологічні аспекти «патріота України», «патріотизму» з урахуванням нанотехнологій, модифікацій, цифрових трансформацій людського життя як найвищої цінності й цілісності та шляхів і способів формування нових наукових знань і шляхів соціального становлення патріотів України.

З усього зазначеного випливає, що відповідно до вимог методології наукових досліджень філософської сутності цінностей «патріотизм» і «патріот України» необхідно розпочинати з наведення і розробки політико-правового, понятійно-категоріального та теоретико-методологічного інструментарію.

Сутнісне значення має тут дотримання Конституції України [1], в якій викладені основні принципи і вимоги щодо функціонування держави та життєдіяльності Українського народу.

Кожній людині, особливо слухачам магістратури, студентам та і школярам, перш за все, необхідно згідно з темою патріотизму опрацювати виділені в наведених нижче текстах цінності та принципи, звернувшись до **Конституції України**, до розділу I, в якому зазначено:

«ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується».

Після цього необхідно використати також **Закон України «Про освіту»** [4], в якому, зокрема статтею 6 «Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності» визначено, що:

«1. Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є:

людиноцентризм;

верховенство права;

забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності;

забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності;

розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами;

забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування;

науковий характер освіти;

різноманітність освіти;

цілісність і наступність системи освіти;

прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень;

відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством;...

гуманізм;

демократизм;

єдність навчання, виховання та розвитку;

виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій;

формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення;

формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;

{Абзац двадцять п'ятий частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 463-ІХ від 16.01.2020}

формування громадянської культури та культури демократії;

формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля...»

Виписані Законом України «Про освіту» норми, особливо людиноцентризм, верховенство права, гуманізм, демократизм, формування громадянської культури та культури демократії повинні державою гарантуватись і державними службовцями та освітянами, всіма громадянами України неухильно виконуватись.

Для процесу соціального становлення особистості патріота України основоположне значення має виконання вимог і принципів, визначених в **Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»** (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 16, ст.167)

{Вводиться в дію Постановою ВР

№ 2999-ХІІ від 05.02.93, ВВР, 1993, № 16, ст.168}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 696-ХІV від 21.05.99, ВВР, 1999, № 31, ст.247}

Цей Закон визначає загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді [5].

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

соціальне становлення молоді - процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елементу цієї системи;

{Статтю 1 доповнено абзацом десятим згідно із Законом № 3142-ІV від 29.11.2005}

Стаття 2. **Принципи соціального становлення та розвитку молоді**

Соціальне становлення та розвиток молоді базуються на таких основних принципах:

повага до загальнолюдських цінностей, прав людини і народів, історичних, культурних, національних особливостей України, її природи;

безпосередня участь молоді у формуванні та реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі та молоді зокрема;

врахування потреб молоді, співвіднесення їх реалізації з економічними можливостями держави;

доступність для кожного молодого громадянина соціальних послуг і рівність правових гарантій;

відповідальність держави за створення умов щодо саморозвитку і самореалізації молоді;

єдність зусиль держави, всіх верств суспільства, політичних і громадських організацій, підприємств, установ, організацій та громадян у справі соціального становлення та розвитку молоді;

відповідальність кожного молодого громадянина перед суспільством і державою за додержання Конституції України, законодавства України.

Стаття 3. Законодавство про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді

Законодавство України про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді базується на Конституції України і складається з цього Закону, Закону України про Загальнодержавну програму підтримки молоді на відповідні роки та інших нормативно-правових актів».

Неможна забувати, що будь-яке порушення Конституції України та зазначених вище законів є злочином і тягне за собою відповідальність, визначену чинним Законодавством України.

Особливо ця проблема стосується питань патріотизму та того, як найефективніше і конкретніше людині бути справжнім патріотом України.

Наочним прикладом ефективного використання методології наукового дослідження та неухильного виконання всіх її вимог є

створений автором цього навчального посібника згідно з об'єктивними законами еволюції Кодекс честі патріотів України.

У ньому місце кожної ціннісної установки, місце кожної цінності продиктовані відповідними об'єктивними та юридичними законами. На доказ цього студенти та слухачі магістратури мають навести необхідні аргументи і верифікувати їх.

Завдання: треба відповісти, якими об'єктивними законами чи якими статтями Конституції України або інших законів законодавчо закріплені визначені в Кодексі цінності та ціннісні установки...

КОДЕКС ЧЕСТІ ПАТРІОТІВ УКРАЇНИ

Бути патріотом України - це любити вірно Батьківщину, любити й захищати людей, українців, землю рідну, життя, єдність, гідність, незалежність і свободу, та самовіддано служити Українському народу.

Бути патріотом України - це в усі часи означає, що треба всім, хто в Україні постійно проживає, все згідно з об'єктивними законами еволюції робити, завжди Конституцію України шанувати, боронити, на об'єктивних позиціях миру непорушно стояти, вершин філософії гуманізму і демократії досягати.

Філософія навчає активно, дружно й мирно захищати права людей - свої потреби, відносини задовольняти вдома, в Україні: мирно, вільно жити і творити, закону соціального становлення молоді активно сприяти, добру, розуму, істині навчатись і навчати, якісно відпочивати, лікуватись та лікувати.

Філософія учить невтомно працювати, господарювати й самостійно гуманно і демократично управляти, чесно все заробляти, купувати й продавати, для свого народу всі свої багатства в Україні зберігати та в ній у розбудову держави інвестувати, а також себе самих, Європу і весь Світ поважати...

Мусимо всім українським світом разом боротися-дбати,
щоб чужинцям наші землі, ліси, води...не віддати,
нашу волю і батьківську хату «інопланетянам» не продати.
Єднайтеся всі патріоти, сподіваного раю не ждїть,
землю рїдну й святу волю самї мужньо захистїть!

Робїть все, щоб розквітала Україна, її сила й могутнїсть,
для всїх панували в нїй рївнїсть, щастя і свобода,
закон, єднїсть, честь, любов і справедливїсть,
щоб народ її вдома вїчно жив мирно, заможнo
та розквітала наука, культура наша й рїдна мова!

***Завдання:** треба вїдповїсти, якими об'єктивними законами чи якими статтями Конституції України або інших законів законодавчо закрїпленї визначенї тут цїнностї та цїннїснї установки.*

Студентам і слухачам магістратури потрїбно у контекстї законів України, підсумовуючи все викладене вище, аргументувати на основї аргументаційно-верифїкаційного методу основну сутнїсть, цїнностї та принципи патріотизму.

З приводу наведеного 11 сїчня 2021 року у Facebook авторського визначення «патріот України» була проведена 28 сїчня 2021 року вїдеоконференція, на якїй вїдбулось жваве обговорення авторського Кодексу честї патріотів України. За її результатами схвальнї його оцїнки висловили у Facebook тїльки за декїлька днїв понад пївтори сотнї користувачїв.

Зокрема, є такий вїдгук на «Кодекс честї патріотів України» вїд 11.02.2021 р. у тому ж Facebook: «Народ, українцї, особливо земляки Драбївчани, прошу прочитайте роботу нашого земляка, доктора наук, професора ЧНУ ім. Б. Хмельницького.

Микола Павлович Іщенко все життя вїдав пїдготовцї свїдомих українцїв до життя. Він бережно нїс до них добре, свїтле і потрїбне. Чисельнї його випускники пїсля Унїверу стали як і він вїрно служити Україні, виховують молодї поколїння і впевнений, те дає гарний результат.

Ось його робота для пїдйому нацїональної свїдомостї української нацїї, яка базується на знаннях, досвїдї викладання фїлософїї,

на спілкуванні з колегами на різних форумах, життєвому досвіді та непереборному бажанні служити Україні як патріот, громадянин, професор, українець».

Крім того, інший користувач зазначив; «Напрочуд мудрі істини висловив відомий професор-гуманіст і справжній патріот України М. П. Іщенко. Погоджуючись з кожним словом його емоційного одкровення, додаю, що бути справжнім патріотом означає повну самовіддачу справі, якій служиш (до речі, Микола Павлович і є таким взірцем).

Якщо кожний із наших співвітчизників буде дотримуватися саме такої життєвої філософії, то наша люба Україна здолає усі негаразди й сягне вершин цивілізації. І, звісно, головним конструктом такої держави мають стати принципи демократії й людинолюбства, які все життя невтомно пропагує професор М. Іщенко».

Ці відгуки та багато інших запевняють нас в тому, що поряд з нами живуть багато справжніх патріотів України.

Треба згадати, що за своєю сутністю категорія «патріотизм» походить від грец. *patris* — батьківщина і означає любов до батьківщини, почуття відповідальності за її долю, готовність і здатність служити її інтересам та сприяння її досягненням у сферах внутрішнього життя та у світовій цивілізації [36, с. 414].

У різні періоди еволюції людської світової цивілізації патріотизм проявляється в різних країнах у найрізноманітніших формах і на різних рівнях: егопатріотизм, мікропатріотизм, мезопатріотизм, макропатріотизм, метанпатріотизм та мегапатріотизм. Також не треба забувати, що під патріотів маскуються різні фейкові патріоти, псевдопатріоти, які можуть зводити нанівець досягнення справжніх патріотів своїх народів і взагалі гальмувати суспільний прогрес.

Отже, патріотизм специфічно розвивався у різні епохи і мав різний соціально-політичний зміст. У конкретних соціально-історичних умовах кожна країна, нація чи держава виражають своє ставлення до батьківщини через свої специфічні потреби, цінності і принципи. У часи будь-яких формацій формування національних держав є невід'ємною частиною суспільної свідомості, національної свідомості і самосвідомості людей.

У роки переходу від тоталітарних режимів до демократичних, формування правової суверенної держави і громадянського суспільства формується і утверджується загальнонародний патріотизм. У ньому вірність Батьківщині, служіння своєму народу і захист їх від ворогів поєднується з почуттям поваги до інших націй і народів, з відданістю інтересам творення вільного, демократичного суспільства та з демократичним рухом у всій світовій цивілізації.

В умовах розвитку демократичного суспільства, зміцнення єдності українського суспільства, патріотизм підноситься на вищий рівень, поширюється на все населення країни, пронизує всі сфери суспільного життя. Патріотизм має спрямований характер, що виявляється у свідомому ставленні до праці, суспільно-політичної діяльності, непримиренності до будь-яких порушень прав людини, норм і правил демократичного співжиття. Завдяки цьому патріотизм є одним з найважливіших чинників розвитку демократичного суспільства.

У життєтворчості українського народу патріотизм у своєму розвитку живиться прогресивними патріотичними традиціями українства. Він підсилюється також кращими зразками патріотичних традицій інших країн і народів, світового демократичного руху, збагачуючи їх історичними здобутками своєї Батьківщини. Утвердження у свідомості громадян України, насамперед — молодого покоління, ідей патріотизму, гордості за свою суверенну державу, готовності до захисту істинної демократії, інтересів свого народу має стати сьогодні одним із найважливіших завдань нової системи соціального становлення патріотів України.

1.2. Сутність цінності «патріот України» та її місце в філософії гуманізму і демократії

Соціально-філософська сутність цінностей «патріотизм» і «патріот України» має досліджуватись відповідно до сучасних швидко змінюваних умов існування демократичного суспільства. Сьогодні зміцнення єдності українського суспільства, патріотизм підноситься на вищий рівень, поширюються на все населення країни, пронизують всі сфери соціально-політичного життя. Патріо-

тизм має спрямований характер, що виявляється у свідомому ставленні до праці, суспільно-політичної діяльності, непримиренності до порушень прав людини, норм і правил демократичного співжиття. Завдяки цьому **патріотизм є одним з найважливіших чинників розвитку гуманного, демократичного суспільства.**

Доцільно ще раз нагадати, що наукове дослідження будь-якого явища чи процесу важливо розпочинати з визначення його сутності, яка й відкриває всі об'єктивні закони й таємниці Всесвіту і нашого життя. Під тиском сили об'єктивного закону еволюції людство змушене змінювати спосіб сприйняття Світу та виживання в ньому.

Необхідно відмовитись від способу сприйняття світу тільки через призму юридичних законів та **перейти до способу життєтворчості згідно з об'єктивними законами еволюції.** Якщо людство цього не зможе зробити, об'єктивні закони знищать непокірних людей. Але в їх виживанні зростаючу роль судиться зіграти об'єктивному закону коеволюції та народженому ним патріотизму, тобто спільному виживанню разом. Саме в цьому і виявляється сутність цінностей «патріотизм» і «патріот України».

Об'єктивна затребуваність методології важлива тому, що тільки вона є способом одержання істини, доведення її конкретними об'єктивними законами і **як саме той чи інший об'єктивний закон управляє прийняттям конкретного юридичного закону чи управлінського рішення. Істина доводиться, виконується виключно за допомогою аргументаційно-верифікаційного методу з відповідними математичними підтвердженнями.**

Загальна кількість невиконуваних юридичних законів у різних країнах є якраз показником того, що вони не змогли пройти верифікацію, яку їм здійснюють об'єктивні закони. Це й відкриває ту таємницю, що конкретний закон був прийнятий депутатами хоч би всіх парламентів світу всупереч об'єктивному закону.

Цей об'єктивний закон по своєму зробив все так як це й відбулось. І тут безсилий юридичний закон, тобто безсиле «хотіння» тих людей, депутатів, які приймають невідповідні юридичні закони. То тільки у неосвічених людей тимчасово перемагають юридичні закони, що не відповідають об'єктивним законам.

Але з часом їх підкорює об'єктивний закон. Найпростіший приклад. Люди довго віками супротивились об'єктивному закону геліоцентризму. А тепер навіть маленькі діти знають той об'єктивний закон геліоцентризму, що така Земля обертається навколо Сонця, а не навпаки. Особливо тут переконливий третій закон Ньютона, а також інші об'єктивні закони.

Тобто, філософська, універсальна сутність цінностей «патріотизм» і «патріот України» полягає в тому, що вона породжена об'єктивним законом еволюції, тобто об'єктивним законом боротьби всіх представників органічного світу за виживання, об'єктивним законом коеволюції та об'єктивним законом соціального становлення людини /особистості /молоді.

Ці об'єктивні закони виражають собою спільний, солідарний спосіб боротьби за виживання чи за кращі можливості використання матеріальних і духовних умов існування. У соціальній життєдіяльності, в людському середовищі закон еволюції породжує багато інших об'єктивних законів спільної боротьби людей за виживання: об'єктивний закон еволюції, об'єктивний закон коеволюції, об'єктивний закон соціального становлення індивідуумів, закон поділу праці, закон поділу власності, закон поділу влади, закон поділу соціуму і багатьох інших. Крім них діє багато вже юридичних законів.

Об'єктивні закони еволюції, незалежні від волі людей, диктують необхідність кардинальної перебудови всієї системи освіти у сфері формування почуття патріотизму у молодого покоління. **В основу національного і громадянського виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь.**

Відповідно до вимог методології наукових досліджень філософської сутності цінностей «патріотизм» і «патріот України» необхідно розпочинати з наведення і розробки політико-правового, понятійно-категоріального та теоретико-методологічного інструментарію. Сутнісне значення має тут дотримання Конституції України.

Також важливо керуватись тим, що **в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначається, що наці-**

ональне і громадянське виховання є одним із головних пріоритетів і органічним компонентом розвитку освіти. Воно має бути спрямоване на формування у дітей та молоді сучасного світогляду, ідей, поглядів, переконань, заснованих на найцінніших надбаннях вітчизняної і світової культури [6].

Головна мета національного і громадянського виховання - набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді особистісних рис громадян української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

Національне і громадянське виховання має здійснюватися впродовж усього процесу навчання дітей та молоді. Воно має забезпечити всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, її здібностей і обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, формування громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності».

У цьому контексті актуальною є проблема формування патріотизму у громадян нашої держави, в якому пріоритетними є патріотичне розуміння людиною самої себе, свого народу, нації, всього громадянського суспільства. У контексті наукового дослідження патріотизму підкреслимо, що філософи та політологи визначають патріотизм як суспільний феномен, який проявляється у певному способі дій і складному комплексі суспільних почуттів. Це все узагальнено називається любов'ю до своєї Батьківщини.

Це одне з найглибших почуттів, яке закріплювалося століттями розвитку відокремлених етносів. Це соціально-біологічне явище, якому притаманні природні, біологічні витоки, власна внутрішня структура, що в еволюції людства наповнювалася різним соціальним, національним і політичним змістом.

Соціальна філософія визначає патріотизм як багатоманітне соціально-біологічне, політико-правове явище-складник поняття «Батьківщина». У конкретно-історичному розгляді, з'явившись внаслідок розвитку людського суспільства, соціально-політичне у своїй основі, патріотичне почуття набувається особистістю не

лише через біологічну спадковість. Воно еволюціонує неодмінно під дією об'єктивного закону еволюції та породженого ним об'єктивного закону соціального становлення особистості, соціального середовища тощо.

Студентам, магістрантам не треба забувати, що патріотизм - це громадянське почуття. Його змістом є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, а також почуття самовідданого служіння своєму народу.

Отже, патріотом є та людина, якій властиві почуття патріотизму, яка любить свою Батьківщину, віддана своєму народові, готова для них на жертви й подвиги. Патріоту властивий ряд важливих соціально-моральних, етнічних, культурних, політичних та історичних якостей. Включаючи в себе кілька цінностей, патріот уособлює любов до духовних, культурних і матеріальних цінностей своєї Батьківщини, бажання збереження її характерних особливостей, її культурного надбання та захист інтересів своєї громади чи мегаполісу, народу в цілому.

Особливого значення набуває розгляд усіх проблем патріотизму через призму аксіології тобто ієрархію її цінностей. Нагадаємо, що поняття «аксіологія» — теорія цінностей, розділ філософії, що з'ясовує природу та різновиди цінностей, взаємовідношення між ними. Аксіологія сформувалася та утвердилася у ХХ ст. Відкриття цінностей стало одним із найважливіших філософських відкриттів цього періоду. Воно справило суттєвий вплив на гуманітарне мислення і гуманітарні науки ХХ ст., наслідком чого стало усвідомлення ролі цінностей в індивідуальному та суспільному житті.

Варто підкреслити, що особливо зростає роль і значення самої аксіології в філософії гуманізму і демократії, що детерміноване зростанням ролі цінностей в людській життєтворчості, особливо патріотично спрямованій. У сучасній Україні вже існує усвідомлення потреби в дослідженні проблем аксіології, що впливають на якість способу життя. Особливо важливі в аксіології «цінності» та «ціннісні установки», «ціннісні орієнтації» тощо.

Сучасна аксіологія постала внаслідок усвідомлення того, що цінність є особливим поняттям і що цьому поняттю в реальності має відповідати кожний різновид об'єктів з урахуванням філософії

цінностей та ціннісних установок. Після введення у філософію поняття «цінності», гуманітарні науки почали виокремлювати у своїй галузі проблематику, пов'язану з цінностями.

У методологічному аспекті головним ціннісним джерелом патріотизму послуговує формування прив'язаності до традицій своїх предків, землі свого народження, рідної мови, народних традицій та культури. У той же час на протязі всього життя кожна людина сама творить свою долю, формує себе, тим самим творить всезагальне, вселюдське. У процесі еволюції, завойовуючи свою свободу, вона пересвідчується, що її свобода цілковито залежить від свободи інших людей.

Саме філософія гуманізму і демократії є квінтесенцією багатомільйонної еволюції Homo sapiens. Вона створює необхідні наукові основи для дослідження процесу розробки і аргументації цінностей тисячолітньої стратегії розвитку світової цивілізації і становлення відкритого гуманного, демократичного суспільства.

Всі люди живуть у світі, спілкуються з ним, постійно виходять за власні межі свого життя. Живучи власним життям, людина сама творить свою особистість, вибирає себе, а вибираючи — творить всезагальне, вселюдське. Прагнучи свободи, вона пересвідчується, що її свобода цілковито залежить від свободи інших людей і що свобода інших залежить від її свободи.

Людина постійно існує у загальному світі, спілкується з ним. Вона перебуває постійно між людьми, виходить за власний просторовий і часовий простір. Виходячи за власні межі та подолання самої себе, за певні об'єкти, людина перебуває повсякчас у своєму громадянському суспільстві та стає його патріотом. Так спільними зусиллями всіх людей і формується загальний патріотизм.

Але, з іншого боку, дуже важливо сьогодні активізувати соціальне становлення громадянина — патріота України, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю. Важливо формувати національну свідомість громадян, які здатні будувати громадянське суспільство, в основу якого були б закладені та постійно втілювалися патріотизм, мир, гуманізм і демократія.

Як соціально-біологічне явище, патріотизм — це одне з найглибших почуттів, яке у кожного народу закріплюється століт-

тями. А патріотом може бути кожна людина, варто лише прикласти певних зусиль і просто любити свою рідну Батьківщину. Насправді це дійсно просто. Треба виконувати Кодекс честі патріотів України. А це значить дотримуватися законів, знати історію і культуру своєї країни, чесно виконувати свої обов'язки, спілкуватися державною мовою, належно сплачувати податки, брати участь у громадському житті, у боротьбі з корупцією та іншими вадами держави.

Саме життя дає можливість відзначити, що рівень патріотизму як почуття гордості за належність до своєї держави та самоусвідомлення себе патріотом у більшості громадян України, зокрема і в студентів є досить високим. У той же час заради справедливості слід підкреслити, що патріотизм буває двох типів: патріотизм справжній та патріотизм формальний.

Справжній патріот виконує всі ціннісні установки Кодексу честі патріотів України, щоб своєю працею, талантом сприяти розквіту України. А патріот формальний прикривається другорядними ознаками для того, щоб приховати ним свою власну бездіяльність та байдужість.

Тому основним у справі становлення патріотизму повинно бути цілеспрямоване формування людини в душі високої соціальної активності, громадянськості, моральності, духовності. Йдеться про спрямування всіх сил суспільства, його соціальних і державних інститутів на активну участь у створенні необхідних умов для відродження патріотизму у молоді як духовної, моральної та соціально значущої діяльності для розквіту нашої Батьківщини.

Таким чином, загальна мета соціального становлення підростаючого покоління, студентської молоді полягає у формуванні високих гуманістичних і демократичних якостей, готовності реалізувати їх на користь суспільства і держави. Звідси витікають завдання, реалізація яких сприяла б зростанню життєтворчості підростаючого покоління, значному підвищенню рівня його соціальної активності, громадянськості та патріотизму.

Отож, сутність соціального становлення патріота України полягає в філософсько-світоглядній підготовці людини, допомозі їй у визначенні сенсу життя в умовах здійснюваних перетворень, фо-

рмуванні самосвідомості, ціннісного ставлення до особи, суспільства, держави, до ідей і цінностей їх відродження і розвитку. Необхідне також залучення людини до системи соціокультурних цінностей, що відображають багатство і своєрідність історії і культури як своєї Батьківщини, народу, так і загальнолюдських цінностей, формування потреб у високих духовно-етичних і культурних цінностях і в їх подальшому впровадженні в життя.

Мається на увазі також формування поваги до закону, норм колективного життя, розвиток соціальної відповідальності як найважливішої характеристики молоді, що виявляється в турботі про благополуччя своєї країни, її зміцнення і захищеність. Потрібне формування позитивного ставлення до праці як вищої цінності в житті, розвиток потреби в праці на користь суспільства, держави, в ім'я служіння своїй Батьківщині та формування соціально значущої патріотичної цілеспрямованості; формування толерантного ставлення до інших етнічних спільнот, націй, народів та поваги самих до себе, до Європи і всього Світу.

Почуття патріотизму формує гордість за досягнення свого народу, своєї Батьківщини. А нам є чим гордитися. Тільки тоді, коли кожен українець запалить у своїй душі вогник патріота і понесе його по своїй життєвій дорозі, держава піде вперед. Патріотизм у сучасному розумінні — це відчуття того, що в нашій країні все нас стосується, залежить від кожного із нас та від усього суспільства, від пересічних громадян.

Необхідно всім мати свою думку, спиратися на патріотизм, професіоналізм людей, які поведуть за собою український народ, які робили і робитимуть усе для примноження і процвітання українства, для змін на краще для всіх громадян України.

Завдяки патріотизму для кожної людини можливий навіть ідеал необмеженого саморозвитку та самореалізації всіх сил. **Життєворчість людства поєднує в собі індивідуальну неповторність з одноманітністю та універсальністю, що їх вимагає суспільство.** Тут у кожному патріотичному середовищі підґрунтям є владна потреба людини. Необхідністю реалізації такої потреби було спричинене зародження в новосвітової філософії ідеї нової гуманної, демократичної людини.

Предметом патріотичної життєтворчості людини є не лише навколишній предметний світ, але й вона сама, її особисте життя та життя інших людей. Від сивої давнини людина вирішує питання, щоб свідомо впливати на своє життя, творити його, змінювати свою долю. Позитивна відповідь активізує зусилля людини, спонукає її творчо будувати своє життя. Отже, людське життя може здійснюватись або як стихійний процес, або як усвідомлений, творчо спрямований, патріотичний процес.

Патріотичний спосіб життєтворчості передбачає розвинену здатність особистості до рефлексії, до роздумів над своїм життям, над його побудовою на основі власного світогляду, творчого його конструювання і здійснення.

Патріотизм, як принцип побудови людського життя, — не просто вищий ступінь життєтворчої діяльності людини, а здатність мислити, розмірковувати. Це духовно-моральна сила людини, що зосереджує в собі її інтелектуальні, емоційно-вольові потенції, які відбивають творчу природу й перетворювальну діяльність людини на благо своєї Батьківщини.

Висновок до розділу 1. Цінність «патріот України» є невід’ємною цінністю філософії гуманізму і демократії. А всі ціннісні установки Кодексу честі патріотів України зумовлені об’єктивними законами еволюції. Сьогодні системна методологія й теорія філософії гуманізму і демократії з її соціально-гуманістичними й ліберально-демократичними цінностями та принципами зарекомендувала себе однією з основних, найефективніших основ формування молодих патріотів України шляхом вивчення та виконання Кодексу честі патріотів України.

Аргументаційно-верифікаційний метод вимагає, щоб всі ідеї і теорії патріотизму підтверджувались експериментально, тобто аргументувались політичними, економічними, матеріальними факторами, ціннісними установками. Нині такими факторами є кардинальні зміни у розвитку світової цивілізації та реформування всіх сфер суспільної життєдіяльності в Україні, включаючи спосіб життя молоді, особливо студентства.

Запитання для самоперевірки до розділу 1

1. Як визначаються принципи соціального становлення молоді в Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»?
2. Що вивчає аксіологія?
3. Як визначається сутність, структура і функції патріотизму?
4. У чому суть формування особистості патріота?
5. У чому суть теорії соціального становлення патріотичної молоді? Основні її характеристики і компоненти.
6. Як визначаються національні інтереси патріотів України?

Завдання для самостійної роботи до розділу 1

1. Визначте поняття та зміст Кодексу честі патріотів України.
2. Окресліть завдання нормативно-правового забезпечення соціального становлення молодих патріотів України.
3. Сформуйте принципи ціннісного ставлення до особи, суспільства, держави, до ціннісних установок Кодексу честі патріотів України як основи розвитку української нації.
4. Аргументуйте основну сутність, цінності та принципи українського патріотизму.
5. Охарактеризуйте функції і завдання органів державної влади у сприянні соціальному становленню молоді.

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ ГУМАНІЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ В СОЦІАЛЬНОМУ СТАНОВЛЕННІ ПАТРІОТІВ УКРАЇНИ

2.1. Життєтворчість філософії гуманізму і демократії в соціальному становленні патріотів України

Патріотизм є одним із основних критеріїв життєтворчості філософії гуманізму і демократії в соціальному становленні людини. А філософія гуманізму і демократії відіграє основну роль в соціальному становленні патріотів України та розвитку патріотизму. Розроблення і впровадження в життя гуманістичних та демократичних ідей і цінностей є основним завданням в соціальному становленні людини і світової цивілізації.

Належним чином зазначені цінності і ціннісні установки випи-сані в авторському Кодексі честі патріотів України. Розробці таких ціннісних установок підпорядковані зміст і завдання сформованої в другій половині 80-х рр. ХХ ст. авторської наукової школи філософії гуманізму і демократії.

Автором досліджено і розроблено низку законів еволюції людини і її життєтворчості. **Наукова школа функціонує на основі трьох, розроблених автором, наукових концепцій: 1) соціально-гуманістичних, демократичних цінностей, ідей та пріоритетів розвитку людини і світової цивілізації; 2) соціально-гуманістичного становлення суверенної, гармонійної людини та молоді; 3) ювентології, її змісту, теорії і методології. В центр цих концепцій поставлена людина, її потреби, відносини між людьми, патріотизм та ін.**

Життєтворчість гуманістично-демократичних, загальнолюдських ідей та цінностей, які є найвищими сутнісними цінностями

людства, складають основний предмет, зміст і завдання філософії гуманізму і демократії. Життя вимагає, щоб всі соціально-гуманітарні науки зосереджували свої дослідження на гуманізмі і демократії, на розробленні і впровадженні «Планетарного Білля про права і обов'язки», які гарантують рівень гуманності і демократичності сучасної людини, її способу життя і рятують світову цивілізацію від самознищення.

Слід, аналізуючи основні публікації, не забувати, що найбільшою заслугою філософії є те, що вона своїми дослідженнями визначила серед безлічі цікавих та актуальних людських проблем саме гуманізм і демократію в якості найвищих досягнень в тисячолітньому літописі світової цивілізації.

Особливо слід нагадати, що витoki гуманізму можна знайти у філософії стародавніх Китаю і Індії, Греції і Риму. Ще починаючи з часів Конфуція (551-479 рр. до н. е.), філософія за своєю природою завжди мала гуманістичну і демократичну спрямованість. Зокрема, вчені стародавніх Китаю та Індії започаткували філософську школу гуманізму, розробляли її ідеї справедливості, миру, дружби, які в різні історичні часи були пріоритетними в усіх прогресивних теоріях і доктринах. **Гуманізм у сучасному розумінні цього поняття зародився в епоху Відродження.**

Великі гуманісти і демократи різних часів і народів Конфуцій, Платон, Арістотель, Перікл, М. Т. Цицерон, В. де Фельтре, Еразм Роттердамський, Т. Мор, А. Данте, Ф. Петрарка, Дж. Бокаччо, М. Монтень, Ф. Бекон, Р. Декарт, Дж. Локк, Д. Юм, Ф. Вольтер, Ж. Ж. Руссо, Д. Дідро, Г. С. Сковорода, Т. Г. Шевченко, І. Я. Франко, А. Ейнштейн, Ф. Жоліо-Кюрі, М. М. Ганді, Дж. Неру, Г. Парсонс, Р. Даль, Р. Дарендорф, Б. Рассел, Ж.-П. Сартр, В. М. Шепель, П. Куртц, Дж. Хакслі, С. Хук, В. І. Вернадський, В. П. Андрущенко, А. Є. Конверський, В. Г. Кремень, М. І. Михальченко та багато інших проголосили ідеї гуманності, демократичності і миру цінностями для всіх людей. Вони набули сутності і змісту загальнолюдських цінностей. У першій половині XIX ст. ідеї гуманізму та миру стали основними складниками програмних документів і масових суспільних рухів за мир. А вже із середини XIX ст. було покладено початок широкого суспільного, пацифістського руху за встановлення всезагального миру.

У XX ст. найважливішим стало розроблення ідей і теорій гуманізму, миру і демократії в Гуманістичних маніфестах 1933 р., 1973 р., 2000 р. та в багатьох інших документах, а також їх впровадження в загальносвітовий рух народів за мир, гуманізацію і демократизацію, за врятування Світу та відвернення війни. Центральною темою всіх маніфестів є розроблення такої філософії і системи цінностей, які сформуують новий загальнопланетарний світогляд та забезпечать мирне гуманне, демократичне майбутнє для людства.

Мета і завдання наведених цінностей полягають у розробленні науково-методологічної бази для продукування та систематизації ідей інноваційної, більш життєтворчої і конкурентної філософії гуманізму і демократії, а також для консолідації всіх наукових шкіл гуманістичного та демократичного спрямування в Європі і в різних країнах Світу для актуалізації та впровадження в життя ідей і цінностей «Гуманістичного маніфесту 2000» (англ. «Humanist Manifesto 2000»), запропонованого Міжнародною Академією Гуманізму (США).

Не можна забувати, що в усі історичні часи антигуманісти, супротивники гуманізму (лат. *humanus* — людський, людяний) і демократії (грец. *demos* — народ і *kratos* — влада), добре розуміючи їх могутність та непереможність, всіма шляхами і засобами фальсифікували сутність та форми цих двох феноменів. В одному випадку, вони взагалі заперечують їх існування, навіть саму їх життєздатність.

У другому, — заперечують їх взаємозв'язок і взаємодію, доводячи свою казуїстику до абсурдного висновку про їх антагонізм чи несумісність тощо. Для цього вибудовуються фантастичні піраміди словесних еквілібристик. Але суспільний прогрес разом з науково-технічним прогресом невинно рухає людину, все людство до все більш досконалих, більш зрілих, мирних, цивілізованих форм способу життя людей саме завдяки прогресивним ідеям і цінностям філософії (грец. *philos* — любов і *sophia* - наука, мудрість) гуманізму і демократії.

Ще в 60–80-і роки XX ст. відповідно до умов катастрофічно зростаючої загрози третьої світової війни ідеї гуманізму, миру і демократії вийшли на перший план. Всі інші проблеми стали

менш вартісними. З того часу постійно загострюється загальнопланетарна проблема самого виживання людства. Але не всі люди усвідомлюють реальність загрози світової війни.

У такому контексті ще в другій половині 80-х рр. ХХ ст. автором була сформульована на основі методології еволюціонізму, коеволуції і людиноцентризму та загальноцивілізаційної мегапарадигми, а також на принципах системності, плюралістичності, толерантності, світоглядно-антропоцентричної детермінації і нелінійного, поліцентричного мислення авторська прогресивна філософія гуманізму і демократії.

Вона стала початком діяльності наукової школи філософії гуманізму і демократії професора М. П. Іщенка, яка зосередила всі свої наукові дослідження у сферах філософії гуманізму, філософії науки, філософії політики, соціальної філософії, ліберально-демократичних ідей, ідеалів і цінностей людини та ін.

На реалізацію ідей і принципів «Гуманістичного маніфесту II», прийнятого в 1973 р., було спрямоване розроблення і впровадження з кінця 70-х років ХХ ст. авторської прогресивної наукової концепції сучасного гуманізму. В його центрі є суверенна людська особистість, її демократичні ідеї та соціальні потреби. **Фундаментальною основою гуманізму визнається людиноцентризм і його демократичний характер.**

Розвиток гуманізму відбувається на основі філософського вчення про мораль. В основі принципу моральної відповідальності лежать свобода людського діяння, гідність і незалежність особистості, свобода самостійного вибору смислу і форм життя. В основі гуманізму є вселюдська рівність (всі народжені рівними). Тільки соціально-гуманістичні, ліберально-демократичні, загальнолюдські цінності можуть врятувати людство від глобальних катастроф і третьої світової війни.

Запропонована концепція сучасного гуманізму висвітила її життєтворчість, велич *Homo sapiens* і включила в себе гуманістичні, ліберально-демократичні цінності та ідеї миролюбності і людинолюбства, відмови від насильницьких методів боротьби та розпалювання міжнаціональної, міжрасової ворожнечі, запобігання війнам, політики нейтралітету, визнання демократії, прав особи,

свободи, рівності, справедливості, честі кожної людини найвищими цінностями всього людства.

Проведені автором аналітичні і соціологічні дослідження протягом останніх 45 років дозволяють зробити висновок, що більше 80-ти відсотків представників різних національностей із понад 70-ти країн Світу (переважно іноземні студенти, що навчались в СРСР і в Україні), завжди демонстрували активну підтримку ідей гуманізму, захисту миру, засудження війни, її аморального характеру. А 10-15 відсотків виявляли байдужість і тільки 5-10 відсотків демонстрували мілітаристські настрої і тенденції. Але розпалювання останніх породжує агресивну войовничість або навіть призводить до війни.

Теоретико-практичний досвід наукової школи філософії гуманізму і демократії, яка функціонує від середини 80-х років ХХ ст., свідчить про прагматичну затребуваність і життєдайність її ідей, цінностей і принципів.

Ефективно школа працює останні двадцять п'ять років на основі трьох, розроблених автором, основоположних наукових концепцій: 1) концепція соціально-гуманістичних, ліберально-демократичних цінностей, ідей, ідеалів та пріоритетів розвитку світової цивілізації, патріотичного державотворення в Україні відповідно до української національної ідеї; 2) концепція соціального становлення суверенної, гармонійної особистості та вікової групи молоді, гуманізації і демократизації її способу життя; 3) концепція ювентології, її змісту, теорії і методології. В центрі трьох концепцій стоїть людина, її потреби, забезпечення державою для неї миру, свободи, справедливості, зростання матеріального і духовного добробуту.

Одними із основних цілей, складників та пріоритетів філософії гуманізму і демократії є соціальне становлення людини та світової цивілізації. Тому на основі зазначених вище трьох концепцій були аргументовані сутність і зміст відкритого автором у монографії «Соціальне становлення радянської молоді» закону соціального становлення молоді [17, с. 89-92].

Об'єктивною основою аргументації цього закону служать результати дослідження взаємодії і взаємозалежності таких інших законів: закон поділу/зміни праці ↔ закон поділу/зміни власності ↔

закон поділу/зміни влади ↔ закон поділу/зміни соціальних, національно-етнічних, расових та інших груп.

Відтак, були досліджені та виявлені гуманістичні, демократичні детермінанти місця і ролі різних верств молоді в професійно-кваліфікаційній, соціальній та владно-управлінській структурах вікової групи молоді та залежність від них різних форм девіантної поведінки молоді, які суттєво відрізняються від інших вікових груп населення [17, с. 93-104].

За наведеною аргументацією життєдайності цих законів була доведена взаємозалежність зміни держав, соціально-гуманістичних, демократичних ідей, теорій та зміни поколінь. Це підтверджується об'єктивним законом соціального становлення людини протягом життя понад ста поколінь. Названа залежність визначає ритми і метроном цивілізаційного поступу: режим держави, спосіб життя, соціально-політична теорія чи ідеологія існують сукупним терміном життя чотирьох-п'яти поколінь людей, в середньому 200-300 років, і занепадають. Так зникали зі світової арени безліч імперій, держав-гігантів. На їх місці розвивались вже більш гуманні і демократичні держави і суспільства.

2.2. Цінність «патріот України» в аксіології філософії гуманізму і демократії

Цінність «патріот України» є невід'ємною складовою цінністю філософії гуманізму і демократії. Це підтверджується досвідом діяльності авторської наукової школи філософії гуманізму і демократії протягом близько тридцяти п'яти років. Тому можна зробити висновок про високу ефективність практики філософського, соціально-політичного розроблення і впровадження в Україні концепції найвищих гуманістичних, ліберально-демократичних цінностей, якими є визнання цінності людини як особистості, мирне співіснування, самоцінність життя, права особи, свобода, справедливість, соціальна рівність, демократія, толерантність, дружба.

Йдеться також про впровадження наукової концепції соціального становлення суверенної, креативної особистості, демократизації способу життя молоді, а також наукової концепції ювентології, її змісту, теорії і методології.

Серед усіх зазначених цінностей на першому місці залишаються ідеї миру, гуманізму, демократії і патріотизму, які були проголошені ще гуманістами епохи Відродження в якості вищих цінностей для всіх людей. Але в 70–80-ті рр. в СРСР подібні ідеї зазнавали обмежень з боку деградованої частини владно-управлінської «еліти». Та з часом ці ідеї набувають все більшої соціальної значущості.

Основними соціально-гуманістичними цінностями вже тоді автором були визначені самоцінність людини, її права і свободи, соціальне становлення суверенної, гармонійної особистості, справжнього патріота своєї Батьківщини, забезпечення миру, демократичний розвиток суспільства, добробут людей, їхнє здоров'я і безпека, санітарно-гігієнічна та екологічна якість, економічність і функціональна придатність продовольчих товарів і технічних пристроїв.

Сьогодні істинність, благородна місія гуманізму і демократії підтверджується науковим світоглядом, заснованим на науковому натуралізмі (нередуктивістському матеріалізмі). Він вимагає, щоб всі ідеї і теорії підтверджувались експериментально, тобто аргументувались матеріальними причинами і факторами. Тому основним критерієм істинності наукових ідей, концепцій завжди виступає саме життя, суспільно-політична практика, матеріальні причини і фактори.

У цьому контексті всі авторські концепції успішно витримали верифікацію життям і підтвержені результатами власних наукових досліджень таких фундаментальних проблем філософії: 1) проблема буття, виникнення, розвитку Всесвіту, його основ і сутності та впливу на планету Земля; 2) проблема виникнення і розвитку життя та його сутності і форм; 3) проблема соціально-гуманістичного становлення людини, її сутності, смислу життя та її місця і ролі у Всесвіті і світовій цивілізації; 4) проблема пізнання світу, свідомості, мислення і інтелекту; 5) проблема взаємодії Світу і Людини, становлення техногенної цивілізації та побудови відкритого гуманного, демократичного суспільства [25, с. 10-249].

Філософія гуманізму, миру і демократії стала від середини 80-х років ХХ ст. квінтесенцією авторської філософської школи, всієї її

науково-дослідницької і громадсько-політичної діяльності. Це зумовлено тим, що в епіцентр життя людства перед загрозою третьої світової війни вийшли основні, найвищі цінності гуманізму і ліберальної демократії, а саме: збереження всіма шляхами та засобами миру, політика нейтралітету в світовій цивілізації, відмова від насильницьких методів боротьби, запобігання війнам, засудження їх аморального характеру, подолання агресивних мілітаристських настроїв і тенденцій, підтримання мирних відносин з усіма країнами Європи і Світу.

Прогресивні гуманістичні теорії та рухи в усі історичні часи за-суджували будь-які фанатичні ідеї, цілі, якщо за них гинуть у війні люди, тим більше, якщо гинуть, страждають тисячі, мільйони людей. Гуманізм вимагає визнати людину, її права, свободу і щастя основним критерієм оцінки демократичності правителів, можновладців, усіх суспільних відносин та на цій основі гарантування стабільного миру, прогресу, побудови гуманного, демократичного суспільства, зростання матеріального і духовного добробуту і щастя народів світової цивілізації.

Перше своє визнання, а також апробацію і впровадження в життя такі ідеї як боротьба з антиподами гуманного способу життя, кардинальна гуманізація і демократизація радянського суспільства та ін. одержали вже в другій половині 80-х років ХХ ст. Тоді найпрогресивніша частина вчених-гуманітаріїв і інтелігенції розуміла невідворотність грандіозних радикальних змін в СРСР та його демонтажу.

Саме реалізація ідей та цінностей філософії гуманізму і демократії забезпечила тоді мирні шляхи вирішення гострих проблем «демонтажу» соціалізму в СРСР і європейських соціалістичних країнах та досягнення суверенітету України. Фактично вже в другій половині 80-х років приблизно на 70-80 відсотків було вирішено питання переведення соціалістичного суспільства на несоціалістичний шлях розвитку, тобто було здійснено перший, основний етап декомунізації у вирішальній, економічній сфері шляхом впровадження різних форм власності, трудової діяльності, приватизації тощо.

У 90-і роки, за умов незалежності України життя поставило на першу позицію проблеми патріотизму, патріотичного державотворення, зміцнення незалежності нашої Батьківщини. Тому в концепції гуманістичних, ліберально-демократичних ідей і ідеалів значна увага приділена питанням формування справжніх патріотів України та становлення української національної державності шляхом призначення, «рекрутування державних діячів з місцевих людей» (як це вимагає «Правда Ярослава»), захисту її суверенітету, найвищої ефективності політики нейтралітету в світовій цивілізації та проблемам формування українського патріотизму, національно-державницького менталітету, любові до України, а також науковій аргументації нових патріотичних критеріїв і векторів гуманізації та демократизації українського суспільства.

За заслуги у розробці конституційних засад української державності автор був удостоєний в 2008 р. державної нагороди «Заслужений працівник освіти України».

Варто звернути увагу на особливе місце ідей та цінностей філософії гуманізму і демократії в способі життя молоді. Саме їх життєтворчість надихнула аргументованість наукового відкриття автора, яким у 1985 р. стала ідея «становлення особистості молоді людини», сутність котрої полягає у вперше систематизованій і доведеній аргументації соціального становлення особистості (молоді) засобами сприяння саморозвитку і самореалізації особистості. Це відкриття автором зроблене на основі Гераклітової тези «Все є становлення, це становлення є принцип», а також викладеної в «Науці логіки» Гегелевої тези «Із становлення виникає наявне буття... Становлення має спочатку своїми визначеннями абстрактне буття і ніщо... Сутність є результат становлення буття...» [10, с. 35].

Основним гуманістичним принципом соціального становлення молоді є такий її саморозвиток, коли при освоєнні соціальних умов здійснюється перехід абстрактної можливості оволодіння соціальним статусом, функціями, якостями людини в реальну можливість і перетворення останньої в дійсність як результат, сукупність всіх реалізованих соціальних можливостей, наданих підростаючому поколінню.

Таке розуміння сутності соціального становлення молоді пояснюється тезою Г. В. Ф. Гегеля, який підкреслював: «Становлення

як становлення сутності є перш за все діяння, перехід сутності в свободу наявного буття...» [11, с. 155]. Але будь-яка ідея є життєтворчою тільки тоді, коли стає великомасштабною, верифікується і підкріплюється матеріальними причинами і факторами, соціальною практикою, життєдіяльністю великих соціальних груп та значними вимірами у просторі і часі. Тому істинність ідеї становлення особистості реалізувалась в 1987-1993 рр. в ідеї «соціального становлення молоді» як великої соціальної групи. Об'єктивні аргументи на користь цієї ідеї склали авторську наукову концепцію «об'єктивного закону соціального становлення молоді».

Зрозуміло, що за умов повної етатизації всіх сфер освітньо-виховної діяльності цю концепцію соціального становлення молоді не досить доброзичливо зустріли педагоги. Авторитарна система виховання не сприймає добровільно гуманістично-демократичних принципів концепції соціального становлення креативної особистості і загалом підростаючого покоління.

А все тому, що ця концепція основне місце відводить факторам деетатизації і децентралізації об'єктивного процесу придбання соціальної сутності, самореалізації здібностей і талантів особистості, самостійного освоєння соціального досвіду та самостійного визначення сутності і форм свого життя. Гальмувалось визнання гуманістично-демократичної сутності цієї концепції.

У контексті вимог «Гуманістичного маніфесту II» необхідним став новий, прогресивний підхід до вирішення проблем підростаючого покоління, породжених науково-технічним прогресом, новими реаліями техногенної цивілізації. Постала патріотична потреба запровадження нового соціального механізму гуманізації і демократизації способу життя молоді, який включає «становлення нової, гуманізованої сутності людського буття», демократизацію освітньо-виховної системи, розв'язання протиріч етатизації та деетатизації, технізації і гуманізації, подолання тенденцій масофікації та дегуманізації.

Цей соціальний механізм і наповнив змістом аргументований автором об'єктивний закон соціального становлення молоді. Специфічність і складність цих проблем переконує, що їх може вивчати тільки окрема, спеціальна наука — юнологія, ювентологія

(від лат. *Juventa, Juventas* — богиня юності, молодості в Стародавньому Римі).

Отже, об'єктивно саме потребами гуманізації і демократизації суспільного життя детермінована теорія соціального становлення молоді. Її сутність полягає в тому, що соціальне становлення молоді є двоєдиним процесом саморозвитку та індивідуального і групового присвоєння соціально-гуманістичної зрілості, різнобічного включення молоді, «занурювання» її в різні заняття, в різні сфери життєдіяльності суспільства як системи, сприйняття її як елементу цієї системи.

Оскільки молоді властиве нелінійне, поліцентричне мислення, то завданням освітньо-виховного процесу є створення умов для соціально-гуманістичного становлення креативної особистості та молоді як вікової групи. Зазначена концепція стала однією з підвалин цієї перспективної сфери науково-педагогічної діяльності.

У низці статей (1985–1989 рр.) та в індивідуальній монографії «Соціальне становлення радянської молоді» (1989) було вперше аргументовано науково-методологічну основу теорії соціального становлення, введено у науковий обіг категорії «соціогенез», «соціальне становлення особистості» (1985), і «об'єктивний закон соціального становлення особистості та молоді» [17]. Автором вперше в соціально-філософській і педагогічній науках розроблені філософські категорії «становлення», «соціогенез», «становлення особистості молодої людини», «соціальне становлення молоді» (1987) та пріоритети і принципи науки ювентології (1989).

У період 1983–1990 рр. наукова концепція ювентології, ювентальні проблеми соціального становлення особистості та молоді знайшли ґрунтовне розроблення в авторських працях «Юнологія — об'єктивно необхідна, цілісна наука про молодь» (1989), «Сутність, протиріччя і тенденції соціального становлення молоді (соціально-філософський аспект юнології)» (1990), «Соціально-філософські проблеми юнології» (1990) та ін. Цими працями був закладений фундамент розвитку в СРСР і в Україні нового напрямку наукових досліджень — ювентології.

На основі вище зазначених авторських концепцій та наукових праць були розроблені Закон СРСР про молодь і Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку

молоді в Україні» від 05.02.1993, № 2998–ХІІ, який діє і в сучасній Україні. В результаті схвалення суспільством наукової розробки всіх зазначених проблем та практичної діяльності щодо їх вирішення «Наукова школа філософії гуманізму і демократії М. П. Іщенка» в 2017 р. включена в нову номінацію «Наукові школи України» багатотомного видання «Науковці України — еліта держави» [26, с. 89].

Після прийняття цього закону вся державна молодіжна політика, вся науково-педагогічна і освітньо-виховна діяльність в Україні спрямовані на виконання вимог Закону, на створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молоді в інтересах креативної особистості, суспільства та держави.

Вінцем науки, критерієм її істинності є філософія і методологія науки. Тому у філософії гуманізму і демократії на новій концептуальній основі філософії гуманітарного пізнання досліджені епохальні досягнення наук — природничих, суспільних і технічних, — що кардинально змінювали хід історії і забезпечували поступ людства до сучасних інноваційних технологій. Важливого значення набули логіка і прагматика розвитку гуманістичних і демократичних ідей, знань та їх впровадження в спосіб життя, в освіту, науку, культуру техногенної цивілізації [25, с. 10-21].

На основі загальноцивілізаційної мегапарадигми стає можливим впровадження конструктивних цілей, пріоритетів та критеріїв гуманізації і демократизації в процес соціального становлення патріотів України, особливо в алгоритм функціонального механізму, який включає: прогнозування→планування→проектування→програмування→нормування→моделювання→експериментування→практичне виконання→контроль за виконанням.

У взаємодії з ним та з іншими механізмами аргументується пріоритетність демократизації соціального механізму управління: людина→потреба→ціннісна установка→інтерес→мотив→стимул→ресурс→резерв→соціальна дія→контроль за виконанням тощо.

Для активнішого впровадження в життя найпрогресивніших соціально-гуманістичних і ліберально-демократичних ідей та у контексті подолання сучасного ретроградства, іноді навіть молодих учених, політиків, можновладців прагматичний сенс має перехід від проміжної ринкової та цивілізаційної метапарадигми. Вони вже відіграли свою інтегративну роль у зростанні цілісності міжнародної економічної системи до нової загальноцивілізаційної метапарадигми.

Висновок до розділу 2. Філософія гуманізму і демократії конкретизує науково-методологічну дорожню карту для інноваційного пошуку демократичних шляхів конструктивного державотворення в Україні, соціально-гуманістичного становлення суверенної, гармонійної особистості і оновлення інститутів держави та громадянського суспільства, що відповідали б європейським стандартам і гуманним, демократичним перспективам.

Нині системна методологія й теорія філософії гуманізму і демократії з її соціально-гуманістичними й ліберально-демократичними цінностями та принципами зарекомендувала себе однією з основних, найефективніших основ соціального становлення молодих патріотів шляхом вивчення та виконання Кодексу честі патріотів України.

Наведені вище матеріали наукового дослідження переконують, що створення і функціонування вискоелективної системи формування патріотів України, патріотично спрямованої молоді можливе тільки на основі методології філософії гуманізму і демократії, її цінностей та принципів. Її загальноцивілізаційна парадигма ставить в епіцентр суспільного прогресу людиноцентризм, людину, соціальне становлення суверенної, гармонійної особистості, формування відкритого гуманного, демократичного суспільства.

Сприяння соціальному становленню молодих патріотів України необхідно здійснювати відповідно до загальноцивілізаційної метапарадигми, яка ґрунтується на якісно нових цінностях філософії гуманізму і демократії. Це означає тим самим перехід до нового типу світової цивілізації — гуманної і демократичної, яка виключає війни між різними цивілізаціями і їх зіткнення, вимирання людей від голоду та встановлення надійної міжнародної та національних систем світопорядку.

Формування і реалізацію прогресивної системи соціального становлення молодих патріотів може забезпечити системна теорія й методологія філософії гуманізму і демократії. Цього вимагають загальнопланетарні процеси інтеграції економіки, політики, соціальної, культурної й науково-технологічної сфер.

Запитання для самоперевірки до розділу 2

1. Яка роль філософії гуманізму і демократії в соціально-гуманістичному становленні людини?
2. Які основні ідеї та цінності філософії гуманізму, миру і демократії?
3. Що є фундаментальною основою гуманізму?
4. Чому гуманізм і демократія найвищі досягнення в тисячолітньому літописі світової цивілізації? Назвіть великих гуманістів і демократів різних часів і народів.
5. Цінність «Патріот України» як невід'ємна складова філософії гуманізму і демократії.
6. У чому сутність соціального становлення молоді?

Завдання для самостійної роботи до розділу 2

1. Охарактеризуйте патріотизм як один із основних критеріїв життєтворчості філософії гуманізму і демократії в соціальному становленні людини.
2. Визначте роль філософії гуманізму і демократії в еволюції *Homo sapiens* і життєтворчості людства.
3. Людиноцентризм як методологічна основа формування гуманного, демократичного суспільства.
4. Аргументуйте патріотичну спрямованість концепції соціального становлення молоді.
5. Застосуйте методологічні вимоги до аналізу стану та перспектив забезпечення соціального становлення молодих патріотів в Україні.
6. Проаналізуйте основні положення методології досліджень процесу формування молодих патріотів України.
7. Охарактеризуйте теоретико-методологічні засади забезпечення соціального становлення молодих патріотів.

«ПАТРІОТ УКРАЇНИ» В МЕТОДОЛОГІЇ ФІЛОСОФІЇ ГУМАНІЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ

3.1. Методологія цінностей патріота України у філософії гуманізму і демократії

Для об'єктивного дослідження проблем «патріот України» в методології і аксіології філософії гуманізму і демократії першочергове значення має конкретизація теоретико-методологічних критеріїв аргументації цінностей філософії гуманізму і демократії. Це й допоможе чітко визначити хто є справжнім патріотом України. Інколи ж виходить так, що патріот — це тільки той, хто говорить рідною мовою та всюди кричить: «Я люблю свою країну».

Але ж найважливіше, щоб людина ще й своїми практичними діями, працею виявляла свою любов до Батьківщини. Насправді, патріот — це той, хто невтомно працює для свого народу, хто виховує в собі непереможне почуття гордості, чие життя стає життям свого народу. Необхідно щоб ціннісні установки Кодексу честі патріотів України все більше впроваджувались в життя українців, щоб кожний був впевнений у своєму майбутньому, щоб ним робилось все аби мрії стали реальністю.

Для зацікавленого користувача, читача, підкреслимо, що основними критеріями наукової аргументації соціального становлення патріотів України є конкретизація в ній методології системного підходу і наукових досліджень вихідних методологічних способів, принципів, чітко сформульованої, аргументованої теорії дослідження. Рациональне і ефективне використання засобів, теорії, методології є основним чинником вирішення актуальних проблем патріотизму.

У полі практичного впровадження тут найкраще в якості наочного прикладу філософії й методології прогресу скористатись когнітивною методологією філософії гуманізму і демократії професора М. П. Іщенка. Це методологія початку пріоритетів та дій від вихідного об'єктивного закону еволюції, суть індивідуальної боротьби за виживання, коеволюції і людиноцентризму та нової загальноцивілізаційної мегапарадигми прогресу, а також системної теорії й методології філософії гуманізму і демократії, яка аргументується на цінностях та принципах гносеологізму, плюралістичності, світоглядно-антропоцентричної аргументації і нелінійного, поліцентричного мислення, сукупна дія яких синхронізує виконання об'єктивного закону соціального становлення суверенної, гармонійної особистості патріота України, миролюбної молоді та модернізацію української моделі цифрової трансформації діджиталізованої ефективної системи державного, публічного управління, а також розбудову гуманного, демократичного відкритого громадянського суспільства зростаючого добробуту та сталий розвиток прогресивної, миролюбної, світської, національно-патріотичної Української держави, яка підпорядковує свою діяльність задоволенню потреб, перш за все українців, а тому захищає мир, здійснює політику нейтралітету та мирного співробітництва з усіма народами і державами Світу, впроваджуючи в життя завершальний пріоритет - стратегію сприяння дії об'єктивного закону еволюції у боротьбі за виживання людства й збереження екологічної придатності планети Земля для майбутніх поколінь.

Наука, вивчаючи фактори управлінського впливу на шляхи становлення патріотизму в Україні, своїм предметом робить не просто явища і процеси владно-управлінської діяльності. Вона досліджує об'єктивні і юридичні закони, специфічні управлінські інститути, процеси й механізми того, як люди використовують державні й соціальні інститути та як вони регулюють їхнє суспільне життя. Цінність цієї науки полягає в забезпеченні комплексного аналізу стійких державно-управлінських тенденцій, а також явищ і процесів у системі публічної служби.

Слід враховувати, що теоретико-методологічна частина у науковому аспекті містить три основних компоненти: гносеологіч-

ний, теоретичний і методологічний. Структура цієї частини розкривається при розгляді процесу пізнання, який спрямований на невпинне удосконалення, розширення і поглиблення його. Успішний розвиток науки з публічного управління може здійснюватися лише тоді, коли вона буде спроможна вирішувати все нові і нові пізнавальні завдання. Тому цей компонент теоретико-методологічної частини системи і ставиться на перше місце.

При виконанні наукових досліджень постановка пізнавального завдання — дуже відповідальний і складний процес. До моменту постановки завдання публічний управлінець, природно, володіє вже не тільки визначеною сумою державно-управлінських знань, але й уявляє собі стан вивчення всього державно-управлінського буття. Правильна постановка пізнавального завдання — одна з найважливіших умов її вирішення, оскільки від постановки завдання залежить напрямок творчого пошуку, дослідження й прийняття управлінських рішень та їх впровадження в життя [23, с. 28].

Зацікавленому досліднику цієї проблеми слід пам'ятати, що на розвиток методології науки значний вплив справляє розвиток загальної науки методології як основи науково-пізнавальної, практично-перетворюючої та навчально-виховної діяльності людського суспільства. Методологія є наукою про систему принципів, способів і механізмів організації теоретичної і практичної діяльності людини та вчення про цю систему.

За своїм науковим призначенням методологія виступає формою філософського осмислення принципів організації і регуляції пізнавальної діяльності, виокремлення в ній умов, структури, принципів і змісту знання, а також шляхів, що ведуть до істини [31, с. 326].

Методологія в наш час є самостійною наукою про знання, які охоплюють всю багатоманітну сукупність об'єктивних і юридичних законів, методологічних способів, принципів (особливо вихідних), механізмів, засобів, операцій і форм побудови наукового знання, методів дослідження та практичної діяльності.

Вищим і визначальним рівнем методології є філософська методологія, визначальні і направляючі принципи якої організують практичну і методологічну діяльність на конкретному рівні.

Методологія також включає вчення про методи наукового пізнання та перетворення дійсності і виступає одним з аспектів гносеології. В науці розробляється логікою науки.

В умовах сучасного суспільного, науково-технічного прогресу поряд з емпіричним та теоретичним рівнями наукового пізнання прийнято виділяти метатеоретичний, як передумову суть теоретичної діяльності в науці. Вихідні ідеї, визначальні риси конкретної наукової картини світу та системи гносеологічних методологічних установок науки формує філософія, яка є вихідною базою формування власне матриці теоретичного мислення.

Поняття, категорії, ідеї, принципи матричного знання є об'єктом філософської рефлексії. На матричному рівні наука публічного управління пізнає сама себе, свої логічні, методологічні та гносеологічні основи самофункціонування.

Для початку написання будь-якої наукової роботи важливо зрозуміти те, що власне матриця теоретичного мислення формує сукупність вихідних принципів, ідей, які детермінують той чи інший спосіб теоретичної, практичної діяльності в цілях пізнання та перетворення об'єктивної дійсності. Вони зумовлюють подальший вибір ціннісних установок і засобів пізнавальної діяльності та відбір і прийняття аргументованих ідей, теорій, концепцій науки.

Методологія у гносеологічному аспекті включає в себе сукупність способів і принципів, пізнавальних методів, засобів, прийомів, що використовуються в науці. Вона є окремою сферою знання, яка ґрунтується на певних вихідних принципах і вивчає засоби, передумови та принципи організації пізнавальної і практично-перетворюючої людської діяльності.

Методологія науки вивчає сутність, природу, логіку і структуру наукових знань і наукової пізнавальної діяльності. Постійний розвиток методології є важливою складовою розвитку всього процесу наукового пізнання. Методологія науки за своєю сутністю є однією із форм самопізнання і самосвідомості науки. За своїм змістом методологічні знання відображують об'єктивну реальність і виступають закономірним результатом мислення, яке відтворює зв'язки і відносини буття [23, с. 29-30].

Як теорія науки, методологія безпосередньо пов'язана з гносеологією, яка досліджує загальні закони пізнавальної діяльності. Грунтуючись на них, методологія зосереджується на тих особливих суті пізнавальних проблемах, що є характерними для тих чи інших умов життєдіяльності людини. Як правило, методологія розвивається у сфері філософії.

У сучасних умовах методологія виконує дві основні функції. В філософському аспекті вона досліджує сутність наукової діяльності та її взаємозв'язки і взаємовідносини з практикою, з іншими сферами діяльності. З другого боку, — методологія виконує завдання оптимізації й вдосконалення наукової та предметно-практичної життєтворчості людини та всього суспільства.

Виходячи за межі філософії, методологія спирається на філософські світоглядні і загальнометодологічні принципи і положення. До проблем, що розробляються методологією, відносяться такі як опис та аналіз структури етапів наукового дослідження; аналіз мови науки; визначення сфери застосування процедур і методів; аналіз пізнавальних принципів, підходів і концепцій тощо.

У процесі виконання наукової роботи дослідники цієї проблеми мають враховувати, що особливу роль в інноваційному розвитку методології відіграє синергетика як методологія наукового пізнання на основі нового світосприйняття і світорозуміння. Саме поняття «синергетика» походить від грецького «синергос» — спільнодіючий.

Становлення синергетики створює принципово нову теоретико-методологічну основу дослідження. Йдеться про методологію сумісного взаємопов'язаного і взаємозумовленого створення всіма науками, усіма областями знання наукової картини світу та пізнання об'єктивних законів природи і суспільства.

Очевидно, що на стиках наук, на шляху інтеграції виникає можливість дійсно по-новому подивитись на результати наукових досягнень у філософії, соціології, політології, в інших природничих і суспільних науках.

Прискорюючи інтеграцію наукових досягнень в рамках різних методологічних напрямків, синергетика пізнає механізми самоорганізації, переходу від хаосу до порядку у відкритих системах —

метагалактиці та нашій галактиці, у природі в цілому і людському суспільстві. Інтегруючи досягнення кібернетики і системного підходу, синергетика відкриває таємниці виникнення життя і людини, розширює знання людини про саморухомість і розвиток матерії, взаємозв'язок матеріального і духовного [31, с. 475-476].

Синергетика дає можливість відтворити інтегральні моделі розгортання не тільки Всесвіту на мікро-, макро- і мегарівнях, а й забезпечує оптимізацію всієї суспільно-політичної системи, в тому числі патріотизму.

Основним завданням дослідника в цій сфері є пізнання й висвітлення об'єктивних та юридичних законів розвитку владно-управлінської сфери і формування високої патріотичної управлінської і людинознавчої життєтворчості публічних службовців. Тому теорії і закони є не тільки фундаментальними, але і специфічними конструкціями, властивими тільки науковому знанню. Вони відносяться не тільки до конкретно-історичної частини, а й об'єднуються з гносеологічним, пізнавально-цільовим і методологічним розділами.

У дослідженні патріотизму сьогодні значно зростає роль інноваційних принципів методології та методики. Центральною тезою має стати об'єктивно зумовлена необхідність осучаснених принципів і засобів вирішення проблем реформування всіх сфер суспільного життя. Це тому, що сьогодні наша держава, обравши стратегічний курс на активне входження в Європейське і світове співтовариство держав і народів, твердо стала на шлях демократичного, гуманістичного розвитку.

Під тиском об'єктивних еволюційних процесів стрімко оновлюються форми становлення патріотизму. Еволюційні тенденції значною мірою будуть визначати місце і роль людини у сучасній цивілізації, її спроможності продуктивно вирішувати соціально-економічні, політичні, культурні проблеми.

Визначна роль у цьому процесі належить науці, яка покликана оберігати святе право людини на свободу і щастя. Враховуючи багатий досвід філософії гуманізму і демократії необхідно по-новому, оптимальними шляхами вирішувати проблеми формування патріотизму.

У сучасних умовах швидкісних трансформацій техногенної цивілізації методологія і методика виконання будь-якої наукової роботи ґрунтується на єдності завдань розвитку науки, техніки, політики, культури суспільства та освіти, які перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності. Вони визначаються метою і завданнями підготовки людини-патріота, людини із широким науковим світоглядом, яка здатна творчо і раціонально застосовувати знання на практиці й активно сприяти прогресивним тенденціям розвитку держави та місцевого самоврядування.

Надто складним процесом є організація науково-дослідницької діяльності зацікавлених дослідників. Тому необхідно підвищити вимоги щодо якості цієї форми роботи. Актуальність дослідження і впровадження в життя прогресивних філософських соціально-політичних ідей і пріоритетів еволюції сучасних суспільств, міст, мегаполісів наростає під тиском об'єктивного закону еволюції людства. Саме він зумовлює всі історичні метаморфози і трансформації в тисячолітній, багатовимірній життєтворчості сучасної цивілізації.

Вихідним, основоположним пріоритетом дослідження є виконання об'єктивного закону еволюції людства, який вже сьогодні вкрай загострює боротьбу народів і країн за виживання, за життєпридатні ареали, за території і ресурси тощо. Фатальність досліджуваних проблем зумовлена багатьма конкретними причинами: виживання людства під ударами загроз третьої світової війни, глобальних проблем, загальнопланетарних криз і катастроф, дегуманізації людини, антидемократизації суспільного життя, урбанізації, глобалізації, діджиталізації тощо.

Пошук найефективніших шляхів вирішення всіх проблем ускладнюється тим, що люди буквально тонуть в океані надлишкової, непотрібної інформації. А людям треба вибрати краще, що варте впровадження в життя. Адже, за А. Тойнбі, суспільство є пересіченням полів активності окремих індивідів. Їх енергія — та життєва сила, яка творить історію.

Починаючи з другої половини ХХ ст. суспільство характеризується розширенням і прискоренням соціальних і культурно-ідеологічних трансформацій. Вони були пов'язані із сплеском постмодернізму як світоглядної домінанти Західної

цивілізації, а також з ситуацією глобалізації. Перераховані події зумовили зміни в усіх сферах людського буття, у тому числі і у сфері урбанізації. З цього періоду почалося формування мегаполісу як постмодерністської форми урбанізації з власною специфічною різноманітними життєвими просторами які характеризують мегаполіс як соціокультурний феномен.

У цьому контексті результати наших 50-ти річних наукових досліджень дають мені можливість узагальнити і виділити для впровадження найефективніші ідеї та пріоритети у розв'язанні найгостріших проблем сучасного світоустрою та особливо еволюції, становлення справжніх патріотів України. Відповідно до вимог діджиталізації вони формують складний, але прозорий алгоритм, складнопідрядну формулу, публічну програму впровадження в життя пріоритетів, тобто покрокових дій від першого, вихідного до останнього пріоритету в патріотизмі.

3.2. Інноваційність методології в аксіології філософії гуманізму і демократії

Сьогодні дуже важливо у контексті інновацій провести аналіз методологічних складників аксіології патріотизму в філософії гуманізму і демократії, зокрема їх сутності та функцій. Для вивчення цих проблем наука користується методологією, розгляд яких складає завдання дослідника. **Необхідно довести, що на сучасному етапі на перший план усе більш виступає завдання синтезу інноваційних знань для пояснення сутності об'єктивного закону еволюції, особливо його дії в плані структури, шляхів, цінностей і способів соціального становлення особистості патріота України.**

Інноваційна діяльність (англ. *innovation* — нововведення) — діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, випуск на ринок нових конкурентноздатних товарів і послуг.

Розробка **дефініції «інновація» у методології** почалась з того часу, коли у науковий обіг цей термін вперше ввів **Й. Шумпетер**. Інновація в буквальному перекладі означає впро-

вадження наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу. Інновація розглядалася Й. Шумпетером як нова функція виробництва, її нова комбінація.

У «інновації» одні дослідники розуміють об'єкти впровадження, інші - процес, що веде до появи чогось нового - новації. Зокрема, це може бути: нововведення, яке ще недостатньо поширене у суспільному виробництві, але є впровадженням нових ідей, технологій, видів продукції тощо в організацію продукції, виробництво, управління підприємством та галуззю.

Інновація сприймається як нове, як нововведення, як форма керованого розвитку вже існуючих систем, або процес, в ході якого винахід або відкриття доводиться до стадії практичного застосування і починає давати економічний ефект, тобто нове прикладання науково-технічних знань, що забезпечує ринковий прибуток.

Категорія «інновація» набула розповсюдження в американському менеджменті, але сьогодні активно використовується і в Україні. Будь-яке соціально-економічне нововведення, доки воно не отримало масового, тобто серійного поширення в галузі праці, виробництва і управління можна вважати інновацією.

У сучасний період з'явився особливий різновид інноваційного підприємництва — ризикове або венчурне; це здебільшого дрібні фірми, що займаються поширенням нових технологій, тобто технічних інновацій, в першу чергу в наукомістких галузях.

Інновації можуть стати основою створення нових видів продукції чи значно поліпшити споживчі характеристики існуючих товарів, створення нових процесів, послуг, чи будь-чого, що може покращити «якість життя» людства. Суперінновації відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку загальнолюдської цивілізації, зокрема, кожної окремої держави, відповідно більшість сучасних держав намагаються створити та постійно удосконалювати національні інноваційні системи для підтримки процесу створення та впровадження інновацій.

Тому інноваційна діяльність пов'язана із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт, введений на ринок, в

новий чи покращений технологічний процес, використовуваний у практичній діяльності, чи новий підхід до соціальних послуг.

У контексті інновацій особливо важливе визначення наукового дослідження як форми дослідницької роботи. Наукове дослідження - це процес вивчення певного об'єкта з метою встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах раціонального використання у практичній діяльності людей.

У методології наукових досліджень розрізняються поняття «об'єкт» і «предмет» пізнання. Об'єктом пізнання прийнято називати те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника, а предметом пізнання — досліджувані з певною метою властивості, ставлення до об'єкта. Наприклад, усі суспільні науки в принципі пізнають один об'єкт - суспільство, але мають різні предмети.

Об'єктом наукового дослідження є навколишній матеріальний світ, та форми його відображення у свідомості людей, які існують незалежно від нашої свідомості, відбираються відповідно до мети дослідження. Досліджувати можна не тільки емпіричний об'єкт. Метою науки є аналіз методологічних особливостей філософії політики, зокрема у дослідженнях політичної влади і політичних відносин, їх сутності та функцій.

Патріотична діяльність являє собою творчу діяльність людей з приводу закріплення влади за певними групами населення. В політичних відносинах можна виділити політичні технології, якими користуються іміджмейкери за замовленням владних осіб для найчіткішого та найкращого зовнішнього вияву їх харизми та здібностей у управлінні.

Для аналізу цих проблем користуються методологією і методами, всебічний розгляд яких складає наше завдання. Вони виявляються як методи впливу політиків на публіку, опонентів на політику та методи аналізу — статичного та динамічного, як розкриття дії політичних технологій, їх протидії у контртехнологіях та змісту зовнішньо хаотичних подій, що пов'язані з форсмажорними обставинами. Йдеться про природні катаклізми, соціальні та релігійно-культурні рухи, кризові ситуації в економіці, війни тощо.

Інноваційних підходів вимагають ті очевидні метаморфози, що прогнозуються на найближчі тридцять — п'ятдесят років. Відповідно до того, як прогресують соціальні та політичні технології, біотехнології та нейрофармакотехнології відкриваються не просто кореляції, а фактичні молекулярні зв'язки між генами і такими рисами особистості, як розум, агресія, сексуальна ідентичність, злочинні схильності, алкоголізм тощо, виникає можливість використати їх у корисливих соціально-політичних цілях. **З огляду на це невідкладним стає вирішення філософських питань, що пов'язуються з можливостями маніпуляції природою людини та модифікаціями її поведінки.**

Невипадково відомий американський філософ Френсіс Фукуяма наголошує, як «важливо усвідомити, що ці задачі будуть не тільки етичними, але й політичними, оскільки саме політичні рішення, котрі ми будемо приймати в найближчі роки відносно цієї технології, і визначать, чи уникнемо ми постлюдського майбутнього і тієї моральної прірви, яку подібне майбутнє перед нами відкриває» [41, с. 32].

Визнаючи значні досягнення у розвитку філософії в останні роки, необхідно підкреслити, що методологічне забезпечення наукових знань представляє на новому етапі розвитку науки одне з найактуальніших завдань. Фантастичне зростання кількості джерел призвело до істотного ускладнення проблематики соціально-філософських і політологічних досліджень, що, у свою чергу, породило зміни у типах наукових завдань, які ставляться в процесі дослідження. При цьому у попередні періоди нагромадження знань переважало елементи аналізу й опису, розчленовування об'єктів в процесі аналізу.

А в наш час на перший план усе більш виступає завдання синтезу накопиченого знання для пояснення сутності досліджуваних явищ, що є основною функцією філософії. Безсумнівно, цей процес знаменує перехід науки на більш високий ступінь свого розвитку. Але настільки ж очевидним є й те, що її подальший розвиток як в області удосконалювання своєї дослідницької процедури, так і в досягненні нового знання про суспільні явища і процеси неможливий без упорядкування всієї системи елементів, які беруть участь у формуванні філософського знання.

При розробці методологічних аспектів філософії гуманізму і демократії треба враховувати в ній модифікації і оптимізацію загальної структури людського життя як цілісності. Таку цілісність з огляду методологічного аналізу політичних процесів повинна розглядати саме філософія політики, особливо в плані структури, шляхів і способів одержання та формування конкретно-історичного знання.

У сучасних умовах, як підкреслює Е. Тофлер, комп'ютерна революція дала можливість моделювати, тобто краще розуміти різні соціальні проблеми — від безробіття до збільшення витрат на охорону здоров'я і екологічну загрозу. Ми можемо розглядати різні моделі одного і того ж явища, вивчати взаємодію великої кількості факторів, створювати бази даних на недоступному раніше рівні і аналізувати інформацію надзвичайно складними способами [33, с. 336].

Методологічні проблеми аналізу структури і змісту філософії гуманізму і демократії ще мало досліджені. Здебільшого розробки в цьому плані присвячені, головним чином, процедурі дослідження соціально-політичних детермінант і етапів їх екстраполяції у різні історичні епохи чи розгляду співвідношення емпіричних і теоретичних знань у філософсько-політологічних дослідженнях. Тому методологічний аспект проблеми загальної структури філософії як науки залишається поки що одним з найменш розроблених.

Кожна наука — це визначена систематизація знань, у якій відбите пізнання про настільки ж визначену частину об'єктивного світу. Для того, щоб одержати уявлення про систему знань як деякої цілісності, що містить загальну характеристику як пізнаної об'єктивної дійсності, так і самого процесу пізнання, необхідно розглянути її хоча б удвох напрямках.

З одного боку, йдеться про співвідношення конкретно-історичного знання, що накопичується наукою, з теоретико-методологічними принципами і прийомами, на яких базуються дослідження при добуванні і нагромадженні цього знання. Цей підхід, котрий можна назвати горизонтальним членуванням системи, відбиває розходження функцій окремих частин наукового знання із загальною системою науки.

З іншого боку, — про логіку і структуру пізнання, формування абстрагованих понять і розкриття змісту та сутності загально-історичного соціального прогресу. Цей підхід будемо розглядати як вертикальне членування системи знань, що при загальному аналізі стану конкретної науки дозволить визначити її розвиток, її загальнонаукову зрілість і глибину розкриття сутностей досліджуваних об'єктів.

З точки зору горизонтального членування аналізованої системи виділимо в ній дві основні компоненти - конкретно-історичну і теоретико-методологічну. Подібне членування, звичайно, абстрактне і зроблене лише з метою більш чіткого з'ясування складу знань. Взаємозв'язок теоретико-пізнавальної і конкретно-історичної сторін дослідження при пізнанні загально-історичного процесу складає саме ту проблему, вирішення якої є вихідною методологічною підставою.

Ці дві частини наукового знання є головними детермінантами внутрішньої структури філософії політики визначеної цілісності, взаємодія яких і народжує самі знання, котрі відображують закономірності та тенденції розвитку людського життя.

У методології соціально-філософських досліджень суспільно-політичного життя, особливо в дослідницькій практиці, обидві детермінанти виступають в органічній єдності, але виконують зовсім різні функції. Конкретно-історична частина у своїй вихідній позиції спирається безпосередньо на емпіричний базис, що становляє матеріал, який відображує процес, а теоретико-методологічна частина є інструментом і засобом побудови наукових теорій. Таке порівняння дозволяє вдало окреслити функції і взаємозв'язок обох частин.

У науковому аспекті теоретико-методологічна частина системи містить три основних компоненти: пізнавально-цільовий, теоретичний і методологічний. Структура цієї частини розкривається при розгляді процесу пізнання, який спрямований на невпинне удосконалення, розширення і поглиблення його.

Успішний розвиток науки може здійснюватися лише тоді, коли вона буде спроможна вирішувати все нові і нові пізнавальні завдання. Тому цей компонент теоретико-методологічної

частини системи ставиться на перше місце. Постановка пізнавального завдання — дуже відповідальний і складний процес. До моменту постановки завдання дослідник, природно, володіє вже не тільки визначеною сумою філософських знань, але й уявляє собі стан вивчення всієї суспільно-політичної сфери. Правильна постановка пізнавального завдання - одна з найважливіших умов її вирішення, оскільки від постановки завдання залежить напрямки пошуку і кінцевий його результат.

Головне завдання науки — пізнання об'єктивних законів еволюції, законів соціально-політичного буття. Тому теорії і закони є не тільки фундаментальними, але і відмінними конструкціями, властивими тільки науковому знанню. Вони відносяться не тільки до конкретно-історичної частини, а об'єднуються з пізнавально-цільовим і методичним розділами. Такий підхід зумовлений специфічними завданнями політології, що є наукою конкретно-історичною і філософською.

Для розвитку методології філософії гуманізму і демократії важливими постають саме методологічні інновації, як вихідні у осягненні суспільно-політичного ареалу цивілізації. Без них неможливо просуватися уперед у пізнанні. Інновації створюють нові підходи та технології на основі переосмислення попереднього досвіду і запровадження новітніх досягнень та їх комплексне використання.

Інновації притаманні суспільствам у перехідні часи, коли поступово формуються нові системи влади і соціального управління. «Політичні інновації класифікуються за фундаментальними засадами, тобто поділяються на: генетичні, коли політичні ідеї формуються у відповідь на потреби економічної, політичної, соціальної, і духовної сфер життя; історичні, в яких відображається запозичення політичних ідей з різних етапів вітчизняної і світової історії. За потенціалом політичні інновації поділяються на: принципово нові ідеї; старі ідеї, що набули нового звучання у змінених умовах; ідеї старі, але такі, якими свого часу не скористалися практичні політики; різноманітні комбінації всіх видів політичних ідей» [29, с. 234].

Філософська гносеологія як методологія визначається сукупністю специфічних дослідницьких принципів, один з яких охоплює дослідження безпосередньо невидимих явищ через аналіз їх перетворених форм і непрямих проявів. Філософський аналіз полягає, перш за все, в умінні побачити проблемність соціально-політичних явищ та зв'язків, котрі їх опосередковують, і побудувати філософську теорію таких явищ та зв'язків, адаптовану до досвіду епохи або універсального досвіду історії. Варто підкреслити, що у рамках позитивістської традиції превалює інституціонально-правовий підхід, орієнтований на вивчення інститутів, за допомогою яких здійснюється політична діяльність держави, партій, громадських організацій.

Щодо патріотизму, то одним із результатів соціальної та політичної кризи нашого часу стали поширення неотрадиціоналістських настроїв і відродження інтересу до філософії, історії та описово-інституціонального аналізу. Тому в останні роки політологія розвивається за принципом синтезу різних науково-теоретичних та концептуально-методологічних підходів на основі поведінкової політичної науки, що характеризується успадкованістю класичних досягнень.

Цей дослідницький принцип отримав назву комплексного підходу і спрямований на міждисциплінарне вивчення сукупності причин, що зумовлюють об'єкт дослідження. Він передбачає використання можливостей різних предметних орієнтацій, мобілізацію раніше накопиченого наукового знання та отримання результатів, недоступних одній, окремо взятій галузі знання [див.: 22, с. 96-97].

Тільки комплексний аналіз забезпечує повне і всебічне знання про причини досліджуваного явища і обґрунтовує практичні рекомендації для прийняття оптимальних політичних рішень. **Звернення до даних різних наук, використання різноманітних методів, теорій і закономірностей є специфічною вимогою і складовою комплексного дослідження.** Воно передбачає одночасний, за єдиною програмою, розгляд об'єкта, його структурно-функціональних і причинних зв'язків відповідно до завдань і можливостей фахівців. Комплексність забезпечується загальною

методологічною й організаційною базою дослідження, науковою компетентністю дослідників і координацією їхніх дій.

Другим рівнем виступає пояснення абстрактних спонукань суспільних явищ, самих процесів, їх складових та елементарних методологічних часток і політичних структур, виокремлених за допомогою аналізу, їх аналогових варіацій. Пояснення включає опис та аналіз політичних фактів з точки зору об'єктивних зв'язків та взаємодій, що називається науковою інтерпретацією.

Елементами сутності патріотизму, що перебувають у єдності, є відносини між людьми, потреби, цінності й ціннісні установки, що їх задовольняють, мотив, інтерес, ціль, суперечність, потенціал, співвідношення сил. Тому, здійснюючи аналіз, з одного боку, враховують об'єктивно існуючі в даному суспільстві, даний час соціальні, класові відносини. З іншого боку, виділяють такий фактор, як політична діяльність людей, тобто свідомі дії, спрямовані на збереження або зміну системи соціально-політичних відносин, політичної організації, що склалися в суспільстві відповідно до інтересів тих чи інших соціальних груп.

Використовувані у філософії загальні методи задіюються як базові й у соціально-політичній науці. Соціальним фактом є всілякий спосіб дії, здатний здійснювати на індивіда зовнішній примус. Тобто розповсюджений на усьому поширенні даного суспільства, який має в той же час своє власне існування, незалежне від його індивідуальних проявів. «Об'єктивний підхід до встановлення соціальних фактів був виражений в основному правилі Дюркгейма — що соціальні факти потрібно розглядати як речі» [16, с.39–40].

В Україні інновації у методології соціально-філософських досліджень вимагаються в сучасних умовах на теоретичному і прикладному рівнях, насамперед у розробці концепцій державотворення, формування багатопартійності, виникнення незалежних (недержавних) дослідницьких центрів, відродження вітчизняної політологічної спадщини [29, с.234]. Відповідно до зазначеного застосовують різні інноваційні підходи, такі засоби пізнання як абстракція, порівняння, аналіз, синтез, індукція, дедукція, анало-

гія, колективна генерація ідей, гіпотеза, моделювання, екстраполяція, синергетика, діалектика, адаптація ситуацій до національної дійсності, сходження від загального до конкретного і від конкретного до загального тощо.

При дослідженні участі України в міжнародних відносинах можна говорити про них, як про відносини різних держав та інституцій європейського та світового співтовариства. У зв'язку з нинішніми вступом України до СОТ та адаптацією до вступу до ЄС та НАТО зростають нові явища у економіці та політично-соціальному житті нашої країни. Зважаючи на інфляцією життєвих стандартів, жорстке конкурентне середовище ця ситуація має бути упереджена усіма можливими засобами антикризового менеджменту та науковими розробками у сфері патріотизму.

Для цього використовують інтегруючу функцію науки і методологічний принцип соціально-філософського підходу, за якого беруть до уваги при аналізі явищ соціально-політичної дійсності характер соціальних і групових інтересів, співвідношення соціальних сил у політичній боротьбі. За властивістю спорідненості політичних методів соціальний аналіз дає змогу зіставити соціальні та національні інтереси із загальнолюдськими.

Для науково-методологічних пошуків вагомою є частка емпіричних спостережень, що застосовуються для корекції статистичних даних методом порівняльного інституційного аналізу. Згідно з ним проводиться дослідження таких особливостей існування інституцій як рівень демократичного досвіду країни, характеристики держави місце перебування організації, законом надані їй функції, права, обов'язки, структура, що є нехарактерними для подібних установ у інших державах. Йдеться про наявність чи відсутність громадських організацій, правової держави, рівень ідеологізованості та тоталітаризації суспільства, тотальності контролю спецслужбами за особистим життям громадян тощо.

Сучасна ліберальна англо-саксонська думка базується на інституційному підході. Інституціоналісти вважають, що в якості причин і наслідків існування тих або інших прогресивних інститутів виступає наявність цінностей ліберальної демократії. Ця

теза підкріплюється в основному результатами аналізу інституціонального устрою США та Великобританії.

За інституційного підходу політичними інститутами є: уряд, органи президентської влади, парламент, політичні партії, громадсько-політичні організації, фінансово-промислові угруповання відносно їх участі в політичному житті, ЗМІ, окремі соціальні групи.

Філософія розглядає політичну складову патріотизму як відносини між людьми з приводу виникнення, функціонування і модернізації державної влади. Це відбиває зв'язок людини з мотивом її діяльності, який постає як продукт узагальненого впливу на особу попередніх громадсько-політичних, культурно-соціальних факторів та станів індивідуальної свідомості. Тому фантом окремої людини зникає з простору дослідження методології та виникає середовище з його соціальними факторами, які у феноменологічному спектрі дослідження постають вхідними імпульсами.

Сьогодні особливу роль в інноваційному розвитку методології відіграє синергетика як методологія наукового пізнання на основі нового світосприйняття та світорозуміння. Предметом вивчення теорії самоорганізації є дослідження законів та закономірностей глобальної еволюції будь-яких відкритих нерівноважних систем, головною рисою яких є нестійкість, нерівноважність та нелінійність.

Для синергетичного підходу властиві положення про наявність у матеріальних системах багатоваріантності та альтернативності розвитку за певної визначеності їх змін у точках біфуркації і про світ як ієрархію середовищ з різною нехарактерною для класичної математики поліваріантністю. Вибір напрямку розвитку в точці розгалуження, будь-яких якісних або стрибкоподібних перебудов системи і метаморфоз різних об'єктів при плавній зміні параметрів, від яких вони залежать, може відбуватися внаслідок незначних коливань та випадкових відхилень величини від середнього значення, а флуктуації можуть обирати шлях розвитку цілісної системи.

Відносини між людьми постають як змагання за владу, що проходять червоною ниткою через світ методології. Відтак, є

правила, арбітри, організатори змагань, привілейовані учасники, існують групи впливу на особистість політика, на найближче оточення, як дієвий суб'єкт впливу на нього. Звичайно, головними учасниками політичного процесу є держава та політичні партії, які підтримують ідею партійності у філософії.

Відносини патріотизму між державою, громадянським суспільством, тобто людьми та партіями щодо володіння владою виступають головними. При цьому інноваційність методів дослідження детермінується відповідною метою, підлагодженою під необхідний кінцевий результат дослідів, спостережень, соціальних і політичних експериментів. Результати будуть або об'єктивними, або недоведеними гіпотетичними твердженнями, що не встигли сформувався у цілісну теоретично доведену структуру.

Таким чином, проблеми патріотизму виступають як змагання соціально-політичних інститутів щодо накопичення, вдосконалення і корпоративного використання технологій та інформації про пристосувальну поведінку, як експеримент, до якого зводять діяльність суспільства з відтворення національних факторів життя, методологічних формул модифікації сьогоdnішнього постіндустріально-інформаційного способу життя суспільства в умовах гострої нестачі нових ідей у реалізації нових здатностей людського організму адаптуватися до змін середовища та до кращої еволюційної форми свого виживання в умовах глобально трансформаційної цивілізації.

Як каже стосовно цього Е. Тофлер, **ми будемо жити довго і щасливо, варто лише звикнути з цією власною роллю генія-креаціоніста але біотехнологічного банкрута в сенсі нездатності перевершити власними здібностями діяльність роботизованої техніки, нанотехнологій у спорідненості з генною інженерією** [33, с. 361]. Тому зростання ефективності філософії передбачає поєднання філософського аналізу з емпіричним тлумаченням соціально-політичних явищ та інститутів.

Висновок до розділу 3. У якості висновку з теорії й методології треба зазначити, що у контексті аксіології подальшої наукової розробки вимагають категорії «патріот», «патріот України», які є похідними від категорії «патріотизм». Науковий пошук потребує саме поглиблення методології їх наукового дослідження.

Тому необхідно розробляти методологічні аспекти «патріота України», «патріотизму» з урахуванням модифікацій і оптимізації загальної структури людського життя як найвищої цінності й цілісності.

У контрасті життєтворчості людей зазначену цілісність з огляду методологічного аналізу патріотично спрямованих процесів повинна забезпечити методологія наукових досліджень в плані структури, шляхів і способів формування наукових знань щодо патріотів України.

У реаліях цифрової трансформації системна методологія й теорія філософії гуманізму і демократії з її соціально-гуманістичними й ліберально-демократичними цінностями та принципами також зарекомендувала себе однією з основних, найефективніших основ соціального становлення молодих патріотів шляхом вивчення та виконання Кодексу честі патріотів України.

Науково обґрунтований автором аргументаційно-верифікаційний метод вимагає, щоб всі ідеї і теорії патріотизму підтверджувались експериментально, тобто аргументувались політичними, економічними, матеріальними причинами і факторами. Нині такими факторами є кардинальні зміни у розвитку світової цивілізації та реформування всіх сфер суспільної життєдіяльності в Україні, включаючи спосіб життя патріотів України.

Запитання для самоперевірки до розділу 3

1. Що є основним чинником вирішення актуальних проблем патріотизму?
2. Як розмежувати завдання методології і методики дослідження та вивчення актуальних питань формування світогляду патріотів України?
3. Що відноситься до проблем, які розробляються методологією наукових досліджень?
4. Які основні положення методології досліджень соціального становлення молодих патріотів України?
5. Яка роль інноваційних принципів методології та методики у дослідженні патріотизму?
6. У чому суть теоретико-методологічних засад забезпечення соціального становлення патріотичного молодого покоління?

Завдання для самостійної роботи до розділу 3

1. Аргументуйте логічну послідовність ціннісних установок в Кодексі честі патріотів України.

2. Проаналізуйте основні положення методології досліджень процесу формування молодих патріотів України.

3. Конкретизуйте інноваційні підходи у методології наукових досліджень патріотичної діяльності людей.

4. Охарактеризуйте інноваційність методології в аксіології філософії гуманізму і демократії

5. . Виділіть пріоритетні напрями забезпечення патріотизму за умов цифрової трансформації в українському суспільстві.

7. Визначте політичну складову патріотизму у відносини між людьми з приводу виникнення, функціонування і модернізації державної влади.

8. Застосуйте методологічні вимоги до аналізу стану та перспектив забезпечення основ соціального становлення молодих патріотів в Україні.

9. Визначте пріоритети й перспективи основ соціального становлення молодих патріотів в Україні.

ПИТАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА ТА І. Я. ФРАНКА

4.1. Тарас Шевченко про патріотизм і патріотів

Яскравим прикладом для молодого покоління, гідним наслідування, є життя і творчість видатного українського патріота Т. Г. Шевченка. Аналізуючи його життєдіяльність легко переконатись, що питання патріотизму, любові до українців, любові до життя та служіння Українському народу посідають помітне місце у творчості Т. Г. Шевченка — геніального українського народного поета і художника, суспільно-політичного мислителя XIX ст. Таке ж важливе місце належить йому в українському національному русі, в розвитку української культури, соціально-політичної та філософської думки в ті тяжкі часи життя трудящого народу.

В історичному розвитку України особливе місце посідає **Тарас Григорович Шевченко (1814–1861). Український Кобзар, поет, письменник, художник, графік, громадський діяч, філософ, політик, фольклорист визнаний нині справжнім духовним батьком українського народу.** Він присвятив своє життя збереженню і поширенню самобутньої народної мудрості, тісно пов'язаної зі стародавньою православною козацькою культурою і звичаями України. У творах на історичну тему показав боротьбу українського народу проти соціального й національного поневолення.

Феномен Т. Г. Шевченка надзвичайний як обдарованістю, так і місцем у науці, літературі, мистецтві, культурі. Важкий шлях Т. Г. Шевченка до творчих висот визначив в образній формі І. Я. Франко: він був сином мужика і став володарем у царстві Духа, був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури, був самоуком і вказав нові, свіжі і вільні шляхи професорам та кни-

жним ученим. **Т. Г. Шевченко підпорядковував ідейне спрямування своєї політичної і особистої лірики меті пробудження національної і соціальної свідомості народних мас України. Впливи Шевченка на різні сторони духовно-національного життя нації відчуються до сьогодні.**

У творах Т. Г. Шевченка викладені глибокі філософські та політично-суспільні узагальнення. Широко користуючись лексикою різних галузей науки й мистецтва, Т. Г. Шевченко заклав основи термінологізації української лексики, підносячи тим самим українську літературну мову до рівня найрозвиненіших мов світу.

Провідним мотивом творчості Т. Г. Шевченка, що пронизує весь його життєвий шлях, була боротьба за соціальне та національне визволення українського народу, самовіддана любов до України, прославляння патріотизму простого українського люду.

Шевченко Тарас Григорович був першим поетом-мислителем, який закликав український народ до нещадної боротьби за соціальне і національне визволення. У поетичних і прозових творах Шевченко виступав проти всіх форм деспотизму й поневолення народу.

Шевченко підходив з таких позицій і до політичної системи Російської імперії. Царський уряд, російських та українських панів, чиновництво, державні установи він розглядав як цілісну систему політичного й економічного гноблення народу. Гострій критиці піддає він російське законодавство, судову організацію, судочинство, пристрасно протестує проти царських законів і юридичної практики, що використовувалися царизмом, насамперед, для захисту інтересів пануючих класів та закріплювали юридичне безправ'я селянина-кріпака і взагалі безправ'я українського та інших народів.

Т. Шевченко мріяв про здійснення соціальної рівності і політичної свободи, громадського самоврядування й справедливої законності. Устрій майбутнього суспільства він пов'язував із самоуправлінням народу, із суспільною колегіальною формою реалізації влади як гарантії від свавілля.

Справжній патріот України, послідовний борець проти національного гноблення Т. Шевченко пристрасно відстоював ідею

державної самостійності України. 18 квітня 1840р. з'являється перша збірка Шевченка — «Кобзар». У першій поетичній збірці під назвою «Кобзар», у творах «Гайдамаки», «Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм» та ін. яскраво виявляються революційно-демократичні погляди, що невідривні у поета від ідеї незалежності, самостійності України.

Вихід Кобзаря був подією величезного значення не тільки в історії української літератури, а й в історії самосвідомості українського народу. Хоча «Кобзар» містив лише вісім творів («Думи мої, думи мої», «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Думка», «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч»), вони засвідчили, що в українське письменство прийшов поет великого обдаровання. Враження, яке справили «Кобзар» і твори, надруковані в «Ластівці», підсилювалося, коли 1841р. вийшла історична поема Шевченка «Гайдамаки» (написана у 1839–1841 рр.).

Поема присвячена Коліївщині — антифеодальному повстанню 1768р. на Правобережній Україні проти польської шляхти. Вона пройнята пафосом визвольної боротьби, містить алюзії, що допомагали читачеві усвідомити її сучасний соціально-політичний підтекст. Не випадково в умовах революційної ситуації в Росії «Гайдамаки» опубліковано 1861р. в російському перекладі в журналі «Современник».

Т. Шевченко ненавидів офіційну Росію, її політичний лад не тільки за її крайній антидемократизм, але й за те, що ця система була могутнім зряддям придушення національної волі й культури українського та інших народів. Він захоплювався у 40-х рр. ХІХ ст. ідеєю федерації слов'янських народів, куди б входив і український народ як повновладна нація. Він, однак, не обмежувався боротьбою за інтереси тільки слов'янських народів. Про це свідчать його твори, насамперед — поема «Кавказ», де він подає голос на захист всіх пригнічених царизмом народів.

Мріючи про Україну, Т. Шевченко здійснив першу подорож на Україну, яка продовжувалася близько восьми місяців. Виїхавши з Петербургу у травні 1843р., поет відвідав десятки міст і сіл України (рідну Кирилівку, Київ, Полтавщину, Хортицю, Чигирин тощо). Спілкувався з селянами, познайомився з численними пред-

ставниками української інтелігенції й освіченими поміщиками (зокрема, з М. Максимовичем, В. Білозерським, П. Кулішем, В. Забілою, О. Афанасьєвим-Чужбинським, братом засланоного декабриста С. Волконського — М. Рєпніним, з колишнім членом «Союзу благоденства» О. Капністом, майбутнім петрашевцем Р. Штрандманом та ін.). На Україні Шевченко багато малював, виконав ескізи до альбому офортів «Живописна Україна», який задумав як періодичне видання, присвячене історичному минулому й сучасному народному побуту України. Єдиний випуск цього альбому, що вважається першим твором критичного реалізму в українській графіці, вийшов 1844р. у Петербурзі.

Феномен Т. Г. Шевченка надзвичайний як своєю обдарованістю, так і місцем у науці, літературі, мистецтві, культурі. Важкий шлях Шевченка до творчих висот визначив в образній формі І. Я. Франко: він був сином мужика і став володарем у царстві Духа, був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури, був самоуком і вказав нові, свіжі і вільні шляхи професорам та книжним ученим. Т. Шевченко підпорядковував ідейне спрямування своєї політичної і особистої лірики меті пробудження національної і соціальної свідомості народних мас України. Впливи Шевченка на різні сторони духовно-національного життя нації відчуються до сьогодні.

У творах Т. Шевченка викладені глибокі філософські та політично-суспільні узагальнення. Широко користуючись лексикою різних галузей науки й мистецтва, Т. Шевченко заклав основи термінологізації української лексики, підносячи цим самим українську літературну мову до рівня найрозвиненіших мов світу. **В основі творчості Т. Шевченка, що пронизує весь його життєвий шлях, була самовіддана любов до України.**

Ну й, нарешті, тема людей, які перетворилися на свиней, повністю розкривається у вірші «Дурні та горді ми люди». Дослідники називають його медитацією, «філософськими роздумами про людську натуру взагалі» (Ю. Івакін). Але Т. Шевченко мало пише про людство «взагалі». Навіть його біблійні персонажі є неприхованими українцями. Тому й цей вірш є, перш за все, криком душі, пересторогою, передчуттям української соціальної катастрофи.

Дурні та гордії ми люди
На всіх шляхах, по всій усяді!
А хвалимось, що десь-то ми
І над землею, і водою,
І од палат та до тюрми —
Усе царі, а над собою
Аж деспоти — такі царі
І на престолах, і в неволі.
І все то те — по добрій волі
По волі розуму горить,

Як той маяк у синім морі,
Чи те... в житейським. Само так
У нас у костяній коморі
Горить розумний той маяк,
А ми оливи наливаєм,
Та байдуже собі співаєм —
Чи то в годину, чи в напасть.
Орли, орли ви сизокрилі,
Поки вам лихо не приснилось, —
Хоч невеличке, хоч на час!

У цьому вірші «ми» включає всі класи, верства і прошарки нації — тих, що «на престолах», й тих, що «в неволі». Це — портрет нації, яка шанує «розум», орієнтується на «розумний той маяк» і повсякчас дбає («оливи підливаєм», «в годину і в напасть») про свої духовні орієнтири. Більше того, метафорою «костяна комора» (тобто людський кістяк або людське тіло) поет ніби каже: кожна нація, це як окрема людина, з усіма своїми рисами й суперечливостями. Тож, здавалося б, що поганого може статися з людиною, яка все чинить «по добрій волі», раціонально, розмірено та згідно із заведеним ритуалом?

Причина катастрофи («лиха») так і лишається невизначеною. У вірші не йдеться навіть про «гріхи», за які у світі Шевченкової поезії на лиходіїв завжди чекає кара. Те, що відбуватиметься далі, має всі ознаки видіння. Поет не зобов'язаний давати звіт про «джерела» своїх образів. Він ледь встигає ловити їх і «втілювати» у слова.

Як це часто буває у Т. Шевченка, свої прозріння та прориви у майбутнє він маскує під сни («наснилося лихо»). З кожним рядком вірша зі великою швидкістю скорочується відстань між розміреними «байдужими співами» та порушенням усіх природних законів.

А там — під лавою в шиночку
Сховається у холодочку.
Огонь небесний той погас,
І в тую костяну комору

Або ножа, а то зарані
Гарненько з лиха б напились,
А потім з жалю заридали
Та батька-матір прокляли

Полізли свині ізнадвору,
Мов у калюжу, та й сопуть.
І добре роблять, що кують
На руки добрії кайдани
Та чарки в руки не дають

І тих, що до хреста держали.
А потім — ніж... і потекла
Свиняча кров, як та смола,
З печінок ваших пороссячих,
А потім...

1850, Оренбург

Про які події тут, власне, йдеться? Українська історія знає чимало кривавих народних повстань, коли діти вбивали власних батьків, а батьки — своїх дітей. Ось свідчення В'ячеслава (Вацлава) Липинського (1882 — 1931), польського шляхтича з Волині, який перейнявся українською ідеєю і віддав всі свої сили заради становлення української держави.

У своїх «Листах до братів-хліборобів» він писав: «Навчіть їх любити, а не ненавидіти один одного. Скажіть їм, що Україна — це не рай земний, бо раю на землі не може бути, — а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не створиться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом. (...) Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії [можна] створити Україну».

Вірш «Дурні та горді ми люди» вважається незакінченим. Але те, що поет урвав себе на слові «потім» може означати також — «далі буде». А значить, подібна ситуація може повторитися знову і знову. Бо тут ми маємо справу з матрицею, з парадигмою або, попросту кажучи, з пасткою, у яку ми самі себе заганяємо при кожній нагоді. А потім ми віддаємо на заклання своїх кращих синів і дочок, щоб виборсатися з халепи. І, замість, не озираючись, бігти геть, ми у черговий раз, знову і знову дозволяємо «свиням ізнадвору» залізти в нашу «костяну комору».

У всесвітньо відомому «Заповіті» Т. Шевченко виразив свою палку любов до своєї батьківщини — України і своє бажання навіки залишитись з нею.